

STAD BRUGGE
**17de-eeuwse architectuur
in de binnenstad**

Inleiding

Voor de **vijfde Open Monumentendag** opteert het Brugse Stadsbestuur om het **17de eeuwse patrimonium** speciaal in het daglicht te stellen. Dit inspelend op het thema dat door de Koning Boudewijnstichting in 1993 vooropgesteld wordt **Monumenten al-licht**. Niets heeft meer dan de barokke architectuur te maken met het spel van licht en schaduw. Profielen, lijsten, versieringen zijn aangebracht om visuele effecten te bekomen en de architectuur een eigen taal te laten spreken.

De gedetailleerde **politieke** geschiedenis van de Zuidelijke Nederlanden tijdens de 17de eeuw lijkt nog niet geschreven. Vele historici omzeilen die periode en beperken zich tot de opsomming van de talrijke oorlogen die ons land hebben geteisterd. Vlaanderen was het slagveld van Europa en de 17de eeuw mag terecht als een ongelukseeuw worden omschreven. (*)

Brugge is aan het rechtstreekse oorlogsgeweld ontsnapt maar heeft er toch sociaal en economisch onder geleden.

Het begin van de 17de eeuw kan in 1585 (Val van Antwerpen) gesitueerd worden met de feitelijke scheiding van de Nederlanden in noord en zuid. Vlaanderen blijft onder het gezag van het katholieke Spanje en duizenden Vlaamse niet-katholieke intellectuelen, bankiers, kooplieden vluchten naar het noorden en liggen daar aan de basis van de Gouden Eeuw. Uit Antwerpen alleen reeds vertrekken meer dan 40.000 mensen.

De massale exodus vertaalt zich in het socio-culturele en het economische leven in Vlaanderen. De bloedige „reconquista“, de talrijke oorlogen hebben het evenwicht in de bevolkingspiramide verstoord. De fysisch verzwakte bevolking is een gemakkelijke prooi voor de talrijke, door de legers verspreide, pestepidemieën... een ongelukseeuw.

Buiten de korte periode van bloei en onafhankelijkheid onder de vorsten Albrecht en Isabella (1598-1621), wordt Vlaanderen geregeerd door landvoogden die worden aangesteld door de elkaar opvolgende koningen van Spanje: Filips III, Filips IV en Karel II.

Ongewild worden onze gewesten betrokken in de oorlogen tussen Spanje en de Noordelijke Nederlanden (Verenigde Republiek), en tussen Frankrijk en Spanje, en Engeland en Spanje. Belangrijke vredesverdragen zijn die van Münster (1648), Westminster (1654), de Pyreneeën (1659). Dit laatste kost Vlaanderen wel Artesië en de steden Kassel [Cassel], Rijsel [Lille] en Atrecht [Arras]. En spanje lijkt voorlopig begrepen te hebben dat het geen Europese

grootmacht kan worden. In 1667 trekken de Franse troepen opnieuw de Zuidelijke Nederlanden binnen en ontketenen de zogenaamde *Devolutieoorlog*. Lodewijk XIV claimt Brabant en Vlaanderen als erfenis van zijn schoonvader Filips IV. Maarschalk Turenne verovert in twee maand tijd nagenoeg de volledige Zuidelijke Nederlanden. De Vrede van Aken beëindigt deze oorlog in 1669, maar daarmee nog niet de veroveringsdrang van Lodewijk XIV. In opdracht van zijn koning begint Vauban in 1671 met de bouw van een reeks forten in de Zuidelijke Nederlanden. Belegeringen volgen elkaar op, steden worden ingenomen en weer afgestaan.

In 1700 sterft de Spaanse koning Karel II kinderloos waardoor de Spaanse erfenis een internationale kwestie wordt. Talrijke onderhandelingen, oorlogsdreigingen en oorlogen zijn daarvan het resultaat. In januari 1712 worden in Utrecht onderhandelingen aangevat tussen Spanje en Frankrijk enerzijds, en Engeland, de Republiek, Savoye en Pruisen anderzijds, met als bedoeling een einde te stellen aan de Spaanse Successieoorlog. In juli wordt een wapenstilstand getekend en op 11 april 1713 wordt de Vrede van Utrecht gesloten, die het machtsverwicht in Europa voor lange tijd wijzigt. Spanje en de Noordelijke Nederlanden moeten het onderspit delven voor Frankrijk en Engeland, die als overwinnaars uit de strijd komen. Frankrijk wordt de enige grootmacht in Midden-Europa en Engeland neemt de positie van Spanje als koloniale mogendheid over. De Zuidelijke Nederlanden – het eeuwige strijdpunt tussen Frankrijk en de Noordelijke Nederlanden – gaan over naar Oostenrijk en fungeren duidelijk als bufferstaat tussen noord en zuid. Met de Vrede van Utrecht begint voor Vlaanderen een ander tijdperk.

Over de **economische** situatie van de Zuidelijke Nederlanden tijdens deze periode zijn meer gegevens bekend. Hoewel Antwerpen, na de verovering van de stad door Alexander Farnese in 1585 en de daarmee gepaard gaande sluiting van de Schelde, schijnbaar economisch lam gelegd wordt, blijft zij in de 17de eeuw toch een belangrijke rol spelen in de Zuidelijke Nederlanden en zelfs in Noordwest-Europa. De Antwerpse ondernemers leggen zich toe op het produceren van luxegoederen zoals kant, diamant, zijden stoffen en kunstwerken die zij via een ingenieus netwerk van zakenrelaties (o.a. met geëmigreerde familieleden) buiten de Zuidelijke Nederlanden kunnen verkopen. Daarnaast is Antwerpen nog steeds belangrijk in de internationale geldmarkt omdat de Spaanse asientos er worden uitbetaald. Deze asientos dienen voor de financiering van de Spaanse oorlogen.

In de loop van de eeuw wordt ook de textielnijverheid hersteld. Vele steden leggen zich toe op de productie van kant. Daarnaast is Gent bekend voor het weven van fijne lijnwaden, Brugge voor zijn fustein of bombazijn (een gemengd weefsel van linnen en katoen), en de tapijtkunst bloeit in Antwerpen, Brussel en Oudenaarde. Om de export

via havens aan de Vlaamse kust mogelijk te maken, worden tussen 1613 en 1640 kanalen gegraven, die Gent met Brugge en Brugge met Oostende en Duinkerken verbinden.

De Contrareformatie heeft daarnaast ook een belangrijk impuls gegeven aan de kunstambachten. Ontelbare kerken en kloosters worden in de eerste helft van de 17de eeuw hersteld of nieuw gebouwd. Nieuwe kunstwerken moeten enerzijds de gevolgen van de beeldenstorm ongedaan maken, en anderzijds de ideeën van de Contrareformatie vorm geven. De talrijke kunstateliers kunnen nauwelijks aan de vraag voldoen.

Op **religieus** gebied wordt de basis van het herstel van de macht van de katholieke kerk gelegd tijdens het Concilie van Trente (1545–1563). Structurele maatregelen herbepalen de positie van de Paus, regelen bisschopskeuze en organisatie van de priesteropleiding en onderwerpen de geloofsbeleving aan strikte regels.

Onze gewesten fungeren als bufferzone tegen het protestantisme van het noorden: Albrecht en Isabella ondernemen, in de geest van het Concilie van Trente, verwoede pogingen om de Zuidelijke Nederlanden tot een bolwerk van orthodoxie uit te bouwen. De financiering van de bouw van het unieke bedevaartsoord te Scherpenheuvel en de talrijke giften aan kloosters over gans Vlaanderen zijn uitingen van de inspanningen van deze vorsten om hun doelstellingen te realiseren.

De landvoogden beseffen dat ze de kerkelijke instellingen ten gronde moeten wijzigen om de Contrareformatie te doen slagen. Zij benoemen daartoe zeer bekwame bisschoppen (o.a. Anton Triest) en stellen alles in het werk om het aantal priesterroepingen te doen toenemen. De kandidaat-priesters genieten nu een degelijke theologische en pastorale vorming; daartoe worden verschillende seminaries heropend en nieuwe gevestigd. In 1623 wordt de Catechismus uitgegeven als efficiënt indoctrinatie-instrument. (Dit boek blijft gedurende meer dan 200 jaar van kracht: tot 1842!)

Ook de reguliere clerus speelt een essentiële rol in de overwinning van het katholicisme. Een belangrijk aandeel wordt toegekend aan de Societas Jesu en aan de orde van de ongeschoede karmelieten (of discalzen). De invloed van de augustijnen is eveneens belangrijk door de oprichting van scholen voor novicen en colleges voor middelbaar onderwijs. Daarnaast zijn ze ook auteur van honderden vrome werken. De jezuïeten, die na 1584 over een buitengewone macht beschikken, zijn nergens zo talrijk aanwezig als in Vlaanderen. Hun invloed op het middelbaar onderwijs is enorm. Zij recruterende leerlingen uit de milieus van de adel en de burgerij. De scholieren worden ingeleid in de werken van de klassieke auteurs en krijgen daarenboven een strenge opleiding in de christelijke moraal. Het zijn ook de jezuïeten die zorgen voor het catechismusonderwijs, waardoor zij de lagere bevolkingslagen bereiken. Zij stichten overal congregaties

die degelijke instrumenten blijken te zijn om het gebruik van de sacramenten te propageren. De biechtstoel – instrument bij uitstek van de Contrareformatie – verschaft de jezuiteten de kans het schuld bewustzijn van elke individuele christen te intensifiëren. Daarnaast zorgen zij voor het drukken en verspreiden op grote schaal van sermoenen. Het resultaat van al deze inspanningen is dat de Vlaamse onderdanen van wieg tot graf door de geestelijkheid worden gecontroleerd. Op het einde van de 17de eeuw is Vlaanderen inderdaad het katholieke bolwerk geworden met honderden kerken en kapellen en met jaarlijks talrijke processies en bedevaarten. Zo is het bv. opmerkelijk dat Maria de meest verspreide doopnaam is bij de meisjes!

Op cultureel gebied is de 17de eeuw de eeuw bij uitstek voor het bouwen van kerken. De belangrijkste architecten zijn Wenceslas Coberger, Jacob Frankaert, Franciscus d'Aiguillon en Pieter Huysens. De nieuwe bedehuizen en kloosters moeten daarenboven aangekleed worden met beeldhouwwerk, voornamelijk in functie van het toedienen van de sacramenten. Preekstoelen, biechtstoelen, communiebanken worden rijkelijk gesculpteerd met een vooraf vastgestelde iconografie. Grote beeldhouwers zijn Hans van Mildert, Hiëronymus Duquesnoy, Artus Quellinus de Oude en Lucas Fayd'herbe. De Vlaamse kunstenaars zijn begaafde schilders van de nieuwe stijl. In hun talrijke dramatische weergaven van het evangelie en van de heiligenlevens kunnen zij het triomfalisme van de Contrareformatie voorbeeldig in de verf zetten. Pieter Paul Rubens is ongetwijfeld de schilder van de barok. Behalve de kerk zijn de adel en de gegoede burgerij zijn opdrachtgevers. Naast Rubens zijn Anthony Van Dyck en Jacob Jordaens de belangrijkste vertegenwoordigers van deze kunststijl. De volkskunst en de volkscultuur worden in de 17de eeuw zowel door de kerk als door de staat onderdrukt: zij krijgen geen bestaansrecht. Ordonnanties van Filips II (1592) en Albrecht en Isabella (1606) geven aanleiding tot ware heksenjachten op de uitvoerders van traditionele volkskunst. Alle toneelstukken worden aan censuur onderworpen en voor iedere opvoering is daarenboven nog een goedkeuring nodig van de plaatselijke vertegenwoordiger van de kerk. Het volksvermaak in het algemeen wordt aan banden gelegd en herbergbezoek beteugeld. Uiteraard gaat dit gepaard met het nodige verzet vanwege het volk en zijn talrijke overtreders van deze reglementen bekend.

De repressie heeft blijvende sporen nagelaten op de volksmassa die ongewild de rol van passieve toeschouwer krijgt toebedeeld. Het schrijven in de Vlaamse taal wordt door de overheid geboycot ten voordele van het Latijn en van het Frans, wat de kloof met het gewone volk nog vergroot.

TOESTAND IN BRUGGE

Het economisch verval van Brugge is reeds op het einde van de 15de eeuw aangevangen.

Politieke en economische problemen en niet, zoals meermaals gemakshalve wordt beweerd, de verzanding van het Zwin, bemoeilijken dan reeds de internationale handel in de stad. Talrijke initiatieven door de stadsmagistraat genomen tijdens de 16de eeuw om de economische heropleving te stimuleren (zoals bv. het drukken van een propagandakaart ontworpen door Marcus Gerards in 1562) blijven zonder succes. Bovendien bemoeilijken godsdienstonlusten de situatie. De hervormingsbeweging die in 1517 door Martin Luther is ingezet, heeft een breuk in de traditionele eenheidskerk veroorzaakt. Voor- en tegenstanders van de hervorming gunnen elkaar het licht in de ogen niet en beeldenstorm, inquisitie en oorlogen zijn daarvan het gevolg. De 16de eeuw wordt beheerst door de Reformatie en de Contrareformatie. Ook te Brugge staan katholieken en protestanten tegenover elkaar. De beeldenstorm van 1566 gaat gelukkig aan de stad voorbij, maar tijdens een Calvinistisch Bewind van 1578 tot 1584 worden vele kerkgebouwen en kloosters grondig beschadigd. Over de situatie in 1591 schrijft de koopman en gewezen gouverneur van de Bogardenschool Zeghere van Male: *een cort verclaers, ende deerlijke lamentatie ende beclagh vanden destructie ende groote declinatie, sonderlijnghe vande stede van Brugghe.*

In Brugge is, zoals in andere steden, eveneens een deel van de inwoners vertrokken (bevolking in 1477: 42.000, in 1584: 29.000). Vele huizen staan leeg en verkrotten. Bij de kadastrale opname voor de Zestendelen vanaf 1580 worden 8129 percelen geteld, leegstaande huizen inbegrepen.

Nieuwe initiatieven worden ontplooid om Brugge met de zee te verbinden. De Noordelijke Nederlanden behouden Sluis en de Zwinmonding en krijgen die definitief toegewezen bij de Vrede van Münster in 1648. De nieuwe haven voor Brugge wordt Oostende. Het graven van het kanaal Brugge-Oostende, in feite een verbreding en verdieping van de bedding van de oude leperleet, gebeurt vanaf 1618. Kleine zeeschepen kunnen opnieuw de stad bereiken. In 1664-1665 wordt de zogenaamde Oostendse Vaart verdiept en wordt in het noorden van de stad de Handelskom gegraven die het Fort Lapin als verdedigingscomplex krijgt. Brugge doet opnieuw mee in het internationaal handelsgebeuren. De bevolking groeit aan: op het einde van de eeuw zijn er 35.156 inwoners.

Alhoewel de stad geen gebiedsuitbreiding meer kent, verandert er toch heel wat aan het stadslandschap. De stadsmagistraat roept in 1616 en 1634 hallegeboden af waarbij het verboden wordt houten gevels

te herstellen of er nieuwe te bouwen. Dit versnelt het versteningsproces. Honderden houten huizen worden afgebroken en vervangen door stenen woningen. Heden bestaan er nog twee authentieke 16de eeuwse houten gevels in de stad, nl. Korte Winkel rechts van 2, en Genthof 7.

Belangrijke opdrachtgevers voor bouwwerken zijn niet alleen de Brugse bevolking, maar ook en vooral de geestelijkheid. In de geest van de Contrareformatie worden nieuwe orden gesticht die hun kloosters bouwen. Andere reeds bestaande gemeenschappen zoeken bescherming binnen de stadswallen en richten daar nieuwe gebouwen op. Engelse katholieken immigreren en zoeken hier een gepast onderkomen.

Nieuwe ordestichtingen te Brugge:

- 1626: Ongeschoeide Karmelietessen (Ezelstraat)
- 1630: Ongeschoeide Karmelieten (Ezelstraat)
- 1652: Kapucinessen (Katelijnestraat)
- 1667: Maricolen (Oude Zak)

Bestaande orden bouwen nieuwe kloosters:

- 1604: Grauwe Zusters van Aardenburg (Woensdagmarkt)
- 1607: Cisterciënzerinnen van Spermalie van Sijsele (Snaggaardstraat)
- 1607: Kartuizerinnen van Sint-Anna-Ter-Woestijne van Sint-Andries (Kartuizerinnenstraat)
- 1609: Dominikanessen van Engelandale van Assebroek (Jacobijnessenstraat)
- 1609: Kartuziers van Genadedal van Sint-Kruis (Langestraat)
- 1617: Augustijner Kanunnikessen van Sarepta in Moerkerke (Langerei)
- 1623: Cisterciënzers van Ter Duinenabdij van Koksijde (Potterierei)
- 1626: Benedictinessen van Sint-Godelieveabdij van Gistel (Boeveriestraat)
- 1672: Cisterciënzerinnen van Hemelsdale uit Werken (Sint-Clarastraat)

De Engelsen:

- 1629: Augustijner Kanunnikessen van Nazareth (nieuwbouw in de Carmersstraat)
 - 1662: Franciscanessen (verbouwen van het Prinsenhof)
- In een eeuw tijd zijn er op deze manier 22 kloosters bijgekomen binnen de stad zo dat er op het einde van de 17de eeuw 43 kloosters waren. Een zo belangrijke aangroei van grote gebouwen heeft een blijvende stempel gedrukt op het stedelijk landschap.

Bovendien wordt er een majestueuze nieuwe kerk gebouwd door de jezuiteten, de huidige Sint-Walburgakerk (vanaf 1619)) en wordt de Sint-Annakerk heropgebouwd (1607-1622).

De meeste van deze gebouwen zijn in een nieuwe architectuurstijl opgetrokken (die pas vanaf de 18de eeuw

met de naam barok wordt aangeduid). Sommige van de kloosters zijn echter uit financiële overwegingen nog in een traditionele gotische architectuur gebouwd.

Op deze vijfde OMD kunnen achttien 17de eeuwse realisaties worden bezocht. De keuze is mede bepaald door de mogelijkheden die de gebouwen bieden om een groot aantal bezoekers de kans te geven de kwaliteiten en kenmerken ervan te ontdekken.

De twee top-realisaties van barokke religieuze architectuur- en interieurkunst zijn ongetwijfeld de Sint-Walburgakerk (zie nr. 14) en de Sint-Annakerk (zie nr. 13). Voor de Sint-Walburgakerk zijn de hoofdkenmerken van de nieuwe stijl reeds in de voorgevel af te lezen: het toepassen van de kolossale zuilenorde, gebruik van in- en uitspringend lijstwerk voor de creatie van licht en schaduw, een onderbroken fronton en zwierige voluten. In de Sint-Annakerk is voornamelijk de interieuraankleding van dit als salonkerk omschreven bedehuis typisch voor de barok. Een meer bescheiden maar niettemin typische realisatie is de Bogardenkapel (zie nr. 8) met een zwierige geveltop en een mooie ingangspoort. De meest prestigieuze abdij die werd gebouwd is de Duinenabdij langs de Potterierei (die op initiatief van het Provinciebestuur eveneens toegankelijk is op 12 september).

De twee kerken van de nieuwe orde van de ongeschoeide karmelieten zijn eveneens toegankelijk (zie nrs. 4 en 5). Beide kerken zijn grotendeels in hun oorspronkelijke vorm bewaard gebleven. Als voorbeeld van een gotische kerk die in de geest van de Contrareformatie een nieuwe aankleding krijgt is de Sint-Jakobskerk gekozen (zie nr. 15), met het indrukwekkende marmeren doksaal uit 1628. In de burgerlijke bouwkunst zijn grote realisaties in die periode eerder schaars. We vermelden wel de gevel van de Proosdij van Sint-Donas op de Burg die in 1662 door Cornelis Galliaert werd gebouwd naar een ontwerp van Frederik Hillewerf en Cornelis Verhove. Deze gevel wordt omschreven als een voorbeeld van Rubenianse barok, door de zeer plastische aankleding met beelden, frontons, voluten en bloemenslingers.

Belangrijk zijn het groot aantal godshuizen die in de 17de eeuw werden gebouwd. Vier kunnen vandaag bezocht worden (nrs. 6, 10, 11, 18). Hoewel meestal nog in een laatgotische traditie gerealiseerd, vertonen de kapellen en de toegangen eigentijdse karakteristieken. De ambachten bouwen huizen met schaarbe verwijzingen naar de nieuwe stijl. We vermelden die van de Vrije Visverkopers op de Markt 33 (1621-1622), die nog een gotische schermgevel kreeg maar wel gevelstenen in barokstijl. Typischer barok is de gevel van de tegeldekke, Markt 28, waar natuurstenen hoekblokken en boogveldversiering getuigen van de nieuwe stijl. Het Huidenvettershuis wordt tussen 1630-1716 gebouwd en dit van de Edelsmeden in de Hoogstraat 12 in 1635, beide met sobere barokke elementen.

Een zeer rijk ambachtshuis is dit van de Metselaars in de Steenstraat 25, waar gotische en renaissance kenmerken

wedijveren met de barokke volutetop. Gewone huisgevels, en er blijven er van de 17de eeuw niet minder dan 700 bewaard, zijn heel dikwijls nog traditionele trapgevels. De versieringen in de boogvelden met religieuze of profane iconografie zijn resoluut barok.

Als mooiste 17de eeuwse trapgevels vermelden wij Carmersstraat rechts van 36 (1632), Sint-Jakobsstraat 27 (1639), Steenstraat 28 (1654), Molenmeers 30 (1657 en 1660), Steenstraat 79 (1673) en Philipstockstraat 19 (1699). Zuivere barokgevels zijn schaarser. Vermeldenswaard zijn Braambergstraat 34 (1664), Vlamingstraat 23 (1672) en Predikherenstraat 25 (1692, zie nr. 12). Soms zijn de barokkenmerken beperkt tot de toegangspoortjes. Als belangrijkste aan huisgevels vermelden wij Sint-Salvatorskoorstraat 8, Spinolarei 3, Spinolarei 21, Langerei 35 en Begijnhof 30. Een grote barokke toegang is deze van Sint-Jakobsstraat 66 (zie nr. 16).

In de 17de eeuw staat de beeldhouwkunst heel dikwijls in dienst van de architectuur. Sculpturale aankleding van gevels (met bas-reliëfs en O.-L.-Vrouwbeelden) en interieurs zijn typisch voor die periode. In de Brugse kerkinterieurs bleef veel oorspronkelijk meubilair bewaard (zie nrs. 4, 9, 13, 14, 15).

De Brugse schildersschool overstijgt in de 17de eeuw nauwelijks het niveau van het provincialisme. Jacob van Oost (1601-1671) en zijn gelijknamige zoon (1639-1713) beheersen de volledige 17de eeuw. Vele van hun schilderijen zijn te bewonderen in Brugse kerken. De Bruggelingen werken duidelijk in de schaduw van hun Antwerpse collega's. Vermeldenswaard zijn de twee schilders van stadsgezichten Jan Baptiste van Meunickxhove (†1704) en Hendrik Minderhout (1632-1696). Talrijke werken blijven ook bewaard van Lodewijk de Deyster (1656-1711) en zijn dochter Anna de Deyster (1690-1747) en van Jean-Baptiste Herregoudts (ca. 1640-1721) en Jozef van de Kerckhove (1667-1724).

Op deze vijfde Brugse Open Monumentendag zal duidelijk blijken dat de barokkunst een totaal kunst is: een samenspel van architectuur, beeldhouwkunst en schilderkunst.

(*) Historicus René VERMEIR (Universiteit Gent) deelt ons mee dat de 17de eeuw tot op heden weinig werd bestudeerd omdat de meeste archiefdocumenten met betrekking tot die periode in Spanje berusten en in het Spaans zijn opgesteld, wat het onderzoek door Vlaamse historici niet vergemakkelijkt.

Begijnhof, Begijnhofkerk H. Elisabeth

Openingstijden: van 10u45 tot 12u15 en van 14u30 tot 18u

Rondleiding om 11u (met gesloten deuren) door de Zusters van het Monasterium De Wijngaard.

Op de OMD is het begijnenhuisje voor halve prijs toegankelijk van 10u45 tot 12u en van 13u45 tot 18u.

Het Begijnhof is een van de meest pittoreske en aantrekkelijke sites van de Brugse binnenstad. Veel van die aantrekkingskracht heeft te maken met de ruimtelijke impact. De kerk en het huizenensemble ademen een sfeer van rust en sereniteit uit. De architectuur van de kerk en van de huizen is nochtans niet uitzonderlijk rijk, maar de authenticiteit is nog zeer groot.

Op de OMD is enkel de kerk te bezichtigen en door de zusters van het Monasterium De Wijngaard is speciaal gevraagd om dit monument als een plaats van eredienst te bezoeken. We vragen daarom met aandrang aan de bezoekers de stilte te respecteren.

De eerste kerk werd rond het midden van de 13de eeuw gebouwd kort na de stichting van het Begijnhof. Het was oorspronkelijk een driebeukige, transeptloze bidruimte met een vlak afgesloten koor. De opbouw was basilikaal (dit wil zeggen dat de middenbeuk verlicht werd door vensteropeningen). Van deze eerste kerk is nog een merkwaardige ingangsdeur in de noordmuur bewaard.

In 1566 ontsnapte de begijnhofkerk aan de verwoestingen van de beeldenstorm, die Vlaanderen teisterde. Onder het Calvinistisch Bewind (1578-1584) echter hadden de begijnen hun eigendom moeten verlaten en werden zowel de kerk als de huizen gebruikt als stapelplaats en logies voor wevers die uit Belle en Hondschote waren gevlucht. Door een onvoorzichtigheid werd de kerk op 9 januari 1584 door brand zwaar beschadigd. Bij de terugkeer van de begijnen werd gezorgd voor de nodige fondsen om de kerk te restaureren. Het vroeggotische uitzicht werd door restauratie- en verbouwingswerken van 1604-1609 gewijzigd. De werken werden uitgevoerd onder het bestuur van grootjuffrouw Barbara van Bassevelde (die begraven ligt in de kerk).

Pieter Joos en zijn gelijknamige zoon hadden als meester-metselaars de leiding over de restauratiewerken. Ze herbouwden de *hentghevel* of de westgevel. Deze is een hoge bakstenen tuitgevel, doorbroken door een

segmentbogige poort, gevat in een Tudorboognis. In het boogveld steekt een beeldnis met het beeld van de H. Elisabeth van Hongarije, patrones van de kerk. Daarboven zien we nog een groot spitsboogvenster. Ook alle andere gevels van de kerk zijn opgetrokken in baksteen. De zijmuren werden eveneens door Pieter Joos, in 1604-1609 met 70 cm verhoogd (nog merkbaar op sommige plaatsen) en de hoge gotische spitsboogvensters werden toen vervangen door segmentboogvensters met omlijstingen, typisch voor de 17de eeuw (zie ook andere kerkgebouwen die vandaag toegankelijk zijn).

Meester-timmerlieden Michiel Verbrugghe en Jacques Truwaut stonden in voor het maken van een nieuw gebinte en het dak werd met leien bedekt door loodgieter Jan Petnuck. Een zeshoekige dakruiter (de kerk heeft inderdaad geen toren) met een spits dakje en een open klokkenhuis werd toen als bekroning geplaatst. Adam van de Zande leverde het klokje en de weerhaan.

Door het verhogen van de zijbeuken verdwenen (visueel) de vensters die oorspronkelijk de middenbeuk verlichten. Dit waren ronde vensteropeningen (vrij uitzonderlijk in de Vlaamse architectuur). Ze zijn nog steeds aanwezig maar werden aan de binnenzijde van de kerk dichtgemetseld. Men kan de sporen nog enkel zien vanop de zolders boven de zijbeuken.

Vooraleer het interieur bezocht wordt, vragen we nog even aandacht voor de zijgevels, die ritmisch geleed worden door (meestal) verjongende steunberen. De oostgevel, die het koor beëindigt, kan maar vanop de overzijde van de Reie bekeken worden. Het is ook een bakstenen tuitgevel waarin de hoge spitsboognis nog de plaats van een oorspronkelijk groot venster met traceringen aanwijst.

Het interieur van de kerk heeft pas in het begin van de 18de eeuw een barokke aankleding gekregen. De zijbeuken zijn overwelfd met graatgewelven op gordelbogen, die rusten op kraagstenen met beeldhouwde engelenkoppen. De gepleisterde gewelven zijn versierd met geometrische motieven. Ook de datum van de aanpassing - 1707 - is in spiegelbeeld aangebracht.

De overwelfing van het schip en het koor werd in het begin van de 18de eeuw gewijzigd. De onderste trekbalen van de dakstoelen werden doorgezaagd en een korfboogvormig gewelf werd rechtstreeks gevat in de onderste schaargebinten van de kap. Smeedijzeren trekkers werden aangebracht om te vermijden dat de kap de muren naar buiten zou duwen (deze trekkers stemmen niet overeen met de plaats van de dakstoelen; dit ernstig constructief probleem werd pas met de restauratie van 1990 - 1991 opgelost).

In de loop van de 17de en 18de eeuw werd het interieur verrijkt met altaarstukken, meubilair en schilderijen. Opvallend zijn uiteraard de drie, in hout beeldhouwde

en in imitatie-marmer beschilderde altaren in barokstijl. We wijzen ook op de (nu gerestaureerde) schaduwsschildering, die werd teruggevonden bij de restauratie aan het rechter zijaltaar. Het eikehouten koorgestoelte is opgevat in een sobere Lodewijk XIV-stijl evenals de preekstoel die door Jan van Hecke werd beeldhouwd. Het doksaal is eveneens in dezelfde stijl en is gedateerd 1754. Het kleine pijporgel is van Jacques A. Berger, De lambrizeringen aan de zijmuren en de achterwanden zijn in rococostijl en dateren uit 1761-1763. Er werd dennehout gebruikt, maar om het uitzicht te verrijken is het beschilderd in imitatie eikehout.

Zoals in alle andere kerken die vandaag kunnen bezocht worden, komen verschillende schilderijen uit de Brugse School van de 17de eeuw voor, o.m. van Jacob van Oost en Lodewijk de Deyster. Daarnaast vragen wij nog speciale aandacht voor het beeld van Onze-Lieve-Vrouw van Spermalie op het rechter zijaltaar. Het dateert uit de 13de eeuw en het werd in 1844 geschonken aan het Begijnhof, door de laatste zuster van de Spermalie-abdij uit dank voor de geboden gastvrijheid (zie nr. 17).

De kerk werd in 1990-1991 in opdracht van de Stad Brugge hersteld, naar een ontwerp van de Dienst voor Monumentenzorg. De belangrijkste constructieve ingreep, was de restauratie van het dakgebinte (voor de bezoeker onzichtbaar). Daarnaast werd alle gevelmetselwerk gereinigd en hersteld. Het interieur werd opnieuw geschilderd, na het herstellen van het pleisterwerk. Men heeft geopteerd voor een monochrome beschildering van zowel muren als gewelven, dit om de sierlijke lambrizeringen en het barokke kerkmeubilair beter tot zijn recht te laten komen. Ook de glas-in-loodramen die uit 1913 dateren, werden hersteld. Ze zijn vervaardigd in het atelier Dobbelaere, dat aan het Walplein was gevestigd. De meeste afbeeldingen hebben betrekking op de devotie van de H. Elisabeth, de H. Dominicus, de H. Alexius en de H. Franciscus, heiligenfiguren die nauw verbonden zijn met de begijnen. Alle raambruggen werden hersteld en de ramen gereinigd met zuiver water. Alle loodstrippen moesten vernieuwd worden.

De restauratie was zacht en conserverend en beoogde de instandhouding van de kerk en het herstellen van het oorspronkelijk uitzicht.

De begijnhofkerk is beschermd als monument bij Koninklijk Besluit van 20 februari 1939.

Boeveriestraat 45, kapel van de Sint-Godelieveabdij

Openingstijden: van 14u tot 17u

Op het einde van de 16de eeuw kwamen vele klooster-gemeenschappen zich binnen de versterkte Brugse stadsmuren vestigen, omdat het leven op het platteland met de godsdienstonlusten totaal onveilig was geworden. Ook de zusters van de Sint-Godelieveabdij van Gistel zochten rond 1580 hun toevlucht in Brugge. Net zoals de thesianen (zie nr. 5) en de zusters van Spermalie (zie nr. 17) huurden ze aanvankelijk een woning.

In 1626 kochten ze een bestaand huis *het Fonteintje* in de Boeveriestraat, waar ze eerst een kapel hebben ingericht, die reeds op 27 december van dat jaar door de bisschop van Brugge werd ingewijd. De eigenlijke abdij is tussen 1628 en 1645 gebouwd.

Op de OMD kan men enkel de kapel bezoeken. De abdij kan niet worden bezocht, daar de zusters bewust een teruggetrokken leven verkiezen.

De kapel bekijken we eerst aan de buitenkant. De straatgevel is een bakstenen langshevel doorbroken door vier en vijf vensters, die respectievelijk het zusterkoor en de benedienkapel verlichten. Beide delen worden gescheiden door een natuurstenen barok ingangsportaal. Deze geblokte rondboogingang, aan de voetstukken geflankeerd door voluten, is afgedekt met een geprofileerde lijst waarop een onderbroken fronton aanzet. De zwikken tussen de rondboog en de lijst zijn versierd met acanthus-bladeren. In het fronton, in de rondboognis gevat, zit het borstbeeld van de H. Godelieve. Daarboven is de rijk versierde cartouche, met het wapenschild van de prelaat van de Sint-Andriesabdij Guillelmus Pieters, geplaatst. Dit portaal dateert uit 1722 en werd gehouwen door meester-steenhouwer Damers. Het is een laat voorbeeld van barokornamentiek. De decoratieve elementen zoals de voluten, festoenen en cartouche verwijzen naar de 17de eeuwse architectuurstijl, die in Brugge tot in het eerste kwart van de 18de eeuw graag wordt toegepast. De muur is doorbroken door eenvoudige segmentboogvensters met een eenvoudige bakstenen omlijsting en een waterlijst. Steunberen tussen de vensters ritmeren de traveeën. Die tussen de vensters van het koor zijn pas in 1928 aangebracht. Aanvankelijk was er aan de straatzijde nog een rechtstreekse toegang tot een spreekkamer onder het oorspronkelijk hoog zusterkoor, die bij het verlagen van het koor (naar ontwerp van arch. A. De Pauw) dicht-gemetseld werd.

Tussen de derde en de vierde travee zit een gedichte

toegang tot een publieke waterput, waar de buurtbewoners hun drinkwater konden ophalen (de moerbuis, een voorloper van de waterleiding, liep immers door de Boeveriestraat).

Het zadeldak bedekt met leien is bekroond door een spitse dakruiter op zeshoekige basis uit 1856. Origineel bevond de dakruiter zich tussen benedienkerk en zusterkoor, maar in de 19de eeuw werd hij verplaatst.

Bij ons bezoek aan de kapel, worden we aangenaam verrast door de sobere maar sierlijke aankleding. Die dateert uit 1722-1726, maar is net als het toegangsportaal in barokstijl uitgevoerd. De ruimte is overkluisd met een tongewelf, waarvan de gepleisterde moerbogen de vakken van de traveeën aanduiden. Die moerbogen rusten afwisselend op enkele en dubbele gevleugelde engelenkopjes.

Opvallend is het houten barokaltaar met marmerschildering. Alle 17de eeuwse versieringselementen zoals zuilen en pilasters met Corinthische kapitelen, engelen, vruchten, slingers en cartouches zijn ook hier aangepast. Het altaarschilderij *De Kroning van Onze-Lieve-Vrouw* dateert mogelijks nog uit de 17de eeuw, en zou van de hand zijn van een Antwerps schilder. Maria wordt er geflankeerd door Christus en God de Vader en boven haar verbeeldt de duif de Heilige Geest. Onderaan worden de Benedictijnenheiligen afgebeeld: de H. Scholastica, de H. Godelieve, de H. Benedictus en de H. Dionysus. Het schilderij werd geschonken door Denis Christophori, zesde bisschop van Brugge. Links en rechts van het altaar wordt de eindgevel begrensd door twee mooi versierde eiken deuren, met omlijstingen met zuilen en fronton. Altaar, deuren, koorgestoelte en preekstoel zijn het werk van meester-schrijnwerker Arnout Pulinx (de vader van architect Hendrik Pulinx die o.m. de kerk van het Engels Klooster ontwierp in 1739, zie wandelbrochure OMD 1991). In de iconografie van de kapel zijn de H. Benedictus en de H. Scholastica meermaals terug te vinden, het zijn de patroonheiligen van de Benedictinessen. Het zusterkoor wordt van de publieke bidruimte gescheiden door een borstwering met balusters. Tenslotte vestigen wij nog de aandacht op het reliekschrijn van Sint-Godelieve, dat zich rechts van de preekstoel bevindt. Dit houten gebeelhouwde schrijn stelt de Heilige Benedictus en Scholastica en de marteldood van de H. Godelieve voor.

De Godelieveabdij met de kapel is beschermd als monument bij Ministerieel Besluit van 16 december 1991.

Blekersstraat 2, Café Vlissinghe

Openingstijden: van 10u tot 18u (en later)

De geschiedenis van deze herberg zou opklimmen tot in de eerste helft van de 16de eeuw. Door E. Trips werd in het boek „Café Vlissinghe. Een eeuwenoude Brugse herberg 1515–1985” (Brugge, 1986) de volledige geschiedenis van Vlissinghe, de bewoners, de uitbaters en bezoekers haarfijn gereconstrueerd. Een aanrader voor een geïnteresseerd bezoeker!

In een boedelbeschrijving van 1648 (bewaard op het Stadsarchief) wordt het gebouw uitdrukkelijk omschreven als herberg.

Het huidige gebouw (dat uit twee langshuizen bestaat, die afzonderlijk onder een zadeldak zitten) dateert gedeeltelijk uit de 17de eeuw. Het rechter langshuis, waarin de toegang en de keuken zich bevinden, lijkt ouder. Het interieur dat vandaag te bezichtigen is, bevat nog veel authentieke elementen uit de 17de eeuw. De gelagzaal bevindt zich links van het portaal. De verbindingsgang (die gecreëerd werd door het plaatsen van een wand in de keuken) heeft nog de oude balkenzoldering.

Via een trap en een originele deur met twee ovale openingen (om de bezoeker vanuit het café te kunnen herkennen) komt men in de beroemde herberg Vlissinghe. Let boven de deur van de gelagzaal op het schilderij dat bevat zit in het boogveld. Het stelt een havengezicht in Holland voor en verwijst naar de naam van de herberg (rond dit schilderij kunnen heel wat anekdotes verteld worden).

De gelagzaal bevindt zich boven de kelder en wordt daarom opkamer (of voutekamer) genoemd. Ook hier is de balkenzoldering, met twee moerbalken loodrecht op de straatrichting en de kinderbalken, bewaard gebleven. De aankleding in pure Vlaamse stijl gaat terug tot 1869 en was het initiatief van de toenmalige eigenaar Leon De Meulemeester. De familie De Meulemeester van de brouwerij de Arend in de Carmersstraat (later Aigle-Belgica) was in 1855 eigenaar geworden van de herberg. Leon De Meulemeester getroostte zich veel inspanningen om zijn bierhuis (zoals historicus A. Duclos het omschrijft – dans le genre ancien) nieuw leven in te blazen. Vlaamse eiken tafels en stoelen in een barokstijl werden gemaakt, een authentieke 17de eeuwse marmeren schouw aangekocht en geplaatst om de herberg een gezellige sfeer te verschaffen. De klanten werden gezocht in bourgeoisie-middens en artiestenmilieus. Zeker reeds in 1855 bestond een bolbaan in de tuin. Daarvan werd gretig gebruik gemaakt om het verenigingsleven aan te trekken. De muren hangen vol met volkskundige verzamelobjecten

en herinneringen. Het schilderij van Antoon Joostens uit 1880 met portretten van de bolders en de stamgasten in de tuin is zeker vermeldenswaard. Joostens portretteert zichzelf kijkend door het venster. Ook de waardin, op dit moment Judith Delarue, is afgebeeld.

De ruimte wordt verlicht door authentieke lampes belges en verwarmd door een onvermijdelijke buzustove. Naast de kachel staat de Van Dyck-zetel. Oorspronkelijk was er ook een Rubenszetel met het opschrift *Chaise occupée par P.P. Rubens 1634*. Deze is jammer genoeg niet meer aanwezig, want ze behoorde tot de excentriciteiten en tot de geschiedenis van de herberg.

Op het ogenblik van het beginnend toerisme in Brugge rond de eeuwwisseling werd de herberg bij de Brugse koetsiers omschreven als de „Rubens house”. Merk ook het ingelijst gelegenheidsgedicht van 1887 op, verlucht met akwarellen van Flori Van Acker. Onder de tekst heeft deze bekende Brugse schilder de tapkast en de zwartmarmeren schouw met de buzustove afgebeeld.

De tapkast is gedeeltelijk met renaissancepaneeltjes opgebouwd en de tap is in ceramiek. Op de schouw hangt het portret van Jacques De Meulemeester. Dit portret wordt geflankeerd door twee schilden die herinneren aan een keizerbolling op het einde van de eeuw. De gekroonde gans verwijst naar Arthur Ganshof en de keizerlijke strohoed naar Louis Gommers.

Vaste gasten rond de eeuwwisseling waren kunstschilder Flori Van Acker, beeldhouwers Hendrik en Gustaaf Pickery, architect René Buyck, goudborduurder Jozef Grossé en miniaturist Leon Pape. Zij waren ook lid van de in 1894 opgerichte vereniging Kunstgenegen, die haar ontstaan dankte aan de Brugse kunstschilder Edmond Van Hove (1853–1912). De vereniging werd opgericht met als doel: *de leden op behoorlijke wijze aan te moedigen teneinde hen aan te wakkeren de zo moeilijke baan der kunst met onwankelbare standvastigheid te betreden en door noeste vlijt het hunne bij te dragen tot het opbouwen van de kunstroem onzer geboortestad*. Op voorstel van eigenaar Leon De Meulemeester werd daarvoor het bijgebouw in de tuin speciaal ingericht naar de smaak van de leden. Dit verenigingslokaal, in Brugge bekend als 't Museetje, is eveneens te bezoeken op de OMD, daarvoor moet men naar de tuin.

De leden van Kunstgenegen waren nagenoeg allemaal leraar of leerling van de stedelijke academie. Het zaaltje is als een Vlaamse zitkamer ingericht, met een gotische haard, waarvan de rechtstanden eindigen op een vrouwen- en een mannenkop. Op de schouw en de kasten naast de haard en op de lambrizeringen zijn de volgende moraliserende spreuken geschilderd: *Uit jonste versaemt/ Toont met daden steeds wat geest er in U woont/ Rust Roest/ Vrijheid Blijheid/ In kunstgevoel ligt hoger doel/ Geen schooner kroon dan eigen schoon/ Veroordeelt nooit wat gij niet kent/ Bij kunstlust nimmer rust/ Kunst veredelt*. Dit zaaltje is een mooie illustratie van het geestesklimaat

van het artistieke milieu in Brugge op het einde van de 19de eeuw.

De bescherming als monument van Café Vlissinghe is aangevraagd.

Ezelstraat 28, kerk en klooster van de Ongeschoeide Karmelieten (of Discalsen)

Openingstijden: van 11u30 tot 17u30

Om 14u: uiteenzetting in de kerk door Pater Paul.

In de 16de eeuw werd in Spanje onder impuls van Sint-Jan van het Kruis en de Heilige Teresa van Avila de gereformeerde orde van de ongeschoeide karmelieten gesticht. Reeds in het begin van de 17de eeuw volgden stichtingen in de Zuidelijke Nederlanden.

In Brugge werd in 1630 de mannelijke orde van de ongeschoeide karmelieten gesticht (vier jaar na de stichting van de vrouwelijke orde, zie nr. 5). Op dat ogenblik bestond nog de zgn. orde van de geschoeide karmelieten in de Carmersstraat.

In het 17de eeuwse Brugge, dat sociaal-economisch door de oorlogsomstandigheden in een dieptepunt zat, werd deze nieuwe orde niet met open armen ontvangen. Ook de overige bedelorden zoals de franciscanen en de dominicanen waren de discalsen ongunstig gezind. Door hun actieve inzet voor de stadsbewoner tijdens de pestepidemie van 1631-1638, waarbij negen paters het leven lieten, hebben ze echter sympathie bij zowel bevolking als overheid gewonnen. De paters woonden tijdens de epidemie in een speciaal opgetrokken pesthuis in de Willemijnendreef.

In 1633 werden ze eigenaar van het 16de eeuwse Hof van Uilkerke in de Ezelstraat (nu nog steeds geïntegreerd in het klooster) en via een massale geldinzameling waren ze in staat hun klooster en kerk uit te bouwen.

Het bezoek gebeurt via de kerk, een deel van het kloosterpand, de tuin en het klooster wordt verlaten via de kapel Sareпта (Ezelstraat 26).

In het archief van de Paters Karmelieten wordt een 18de eeuwse copie van een ouder handschrift bewaard (dit laatste bevindt zich in het British Museum in London) dat exacte gegevens over de bouwgeschiedenis van de karmelietenkerk bevat (Cyrillus A.S. Augustinus, Series suplinorum et religiosorum C.D. prov. Flandriae; met dank aan Pater Prior voor het doorspelen van deze gegevens). Het ontwerp van de kerk werd in 1684 gemaakt door Broeder Patricius A. Sancto Huberto alias Theodorus de Haeze, zoon van Jacobus en Elizabeth Pieters, geboren te Antwerpen in 1645 en gestorven in Rome op 29 juni 1689. De Haeze staat in het handschrift vermeld als *Pictor ingeniosissimus; pinxit picturas eccles S. Alberti, et*

bibliotheca Antverp. et alia plura (fol. 217). Hij was naar Rome geroepen door de Generale Overste van de Orde voor zijn groot talent als schilder en architect. Op fol. 1 staat vermeld: *l'Eglise devait avoir trois nefs, comme l'indique la façade, mais cette forme étant contraire aux statuts de l'Ordre, les supérieurs généraux ne voulurent pas l'approuver et l'on fut obligé de supprimer les deux nefs latérales.*

De eigenlijke bouw startte op 3 juli 1688 en de kerk werd plechtig ingewijd op 24 juni 1691. De bouwwerken werden geleid door Broeder Michael A Sancto Ignatio, alias Michael Van Troostenberghe, zoon van Antonius en Maria Luijmoijen, geboren te Brugge op 23 juni 1643 en gestorven in Brugge op 23 juni 1703. Van Troostenberghe staat in het handschrift vermeld als *cementarius* (fol. 215). Het gebinte van de kerk en veel van de gebeeldhouwde aankleding is van Broeder Victor A Sancto Jacobo, alias Jacobus de Koster, geboren te Brussel in 1649 en gestorven in Gent op 31 januari 1723. Het handschrift refereert naar hem als *Forinarius insignis, qui ferme ecclesias oes totius Prov. exornavit* (fol. 219) en op fol. 1 staat „*Il était sculpteur, menuisier et charpentier, et travailla pour toutes les églises de la Province. Le maître-autel de l'Eglise de Bruges a été construit par lui et sur ses desseins.*

De voorgevel van de kerk is opgetrokken in een bak- en zandsteenstijl eigen aan de Antwerpse barok en vertoont gelijkenis met deze van de Sint-Augustinuskerk in Antwerpen en ook met de kerk van de ongeschoeide karmelieten in de Burgstraat in Gent (1703–1712, n.o.v. Broeder Leonardus van Langenhove). De bovenbouw wordt van de benedenbouw gescheiden door een breed hoofdstel, dat de gevel horizontaal geleedt. Voor vertikale geleding zorgen de vlakke pilasters. De bovenbouw wordt bekroond door een gebogen fronton en geflankeerd door twee voluten.

In de benedenbouw zit de centrale ingang en twee zijingangen met vrij eenvoudige barokke versieringen. Boven de hoofdingang zit in een medaillon een sculptuur van Johannes de Doper, patroonheilige van de kerk. De zijgevels worden doorbroken door eenvoudige segment-boogvormige openingen, zonder profileringen.

De kerk is gebouwd op een rechthoekig grondplan en is inwendig verdeeld in drie beuken en een diep koor (de twee zijbeuken werden pas in 1913 opengemaakt). De viering, tussen koor en benedenkerk, is bekroond door een koepel op pendentiefs, waarop de vier kerkvaders, Johannes Chrysostomos – Anastasios – Ambrosius en Augustinus zijn afgebeeld.

De beuken van de benedenkerk zijn geleed door Corinthische pilasters, waarboven een architraaf. Die is versierd met de symbolen van de vier evangelisten, engelenkopjes en nissen.

De aankleding van de kerk dateert uit 1690–1724. Opnieuw zijn het lekebroeders die instonden voor het werk. Bekende namen zijn Jacob de Koster, Frans Quasdonck,

Pieter van der Meersch en Leonard Langenhove (die later de karmelietenkerk in Gent bouwde).

De houtsculptuur vertoont een grote eenheid in stijl, en een rijke iconografie, die duidelijk het resultaat is van de besluiten van het Concilie van Trente (1545–1563). Kort na het Concilie zijn verschillende handleidingen geschreven ten behoeve van beeldende kunstenaars en hun opdrachtgevers. Daarin werd o.m. bepaald dat:

- religieuze kunst de gelovigen een gebeurtenis uit de bijbel of uit een heiligenleven moet voor ogen stellen;
- lichamelijke schoonheid en erotiek geen rol mogen spelen, naakt moet zoveel mogelijk vermeden worden;
- het kerkgebouw verdient als „beeld van de hemel” een kostbare decoratie.

In de praktijk vond men dat de religieuze kunst in dienst moest staan van het onderricht van het volk in het geloof. De gelovige moest het voorgestelde dadelijk begrijpen en kunnen meevoelen.

In de kerk van de karmelieten is de eiken lambrizing telkens verdeeld in panelen die gescheiden worden door vlakke pilasters, versierd met ranken, bloemen en vruchten en met centrale medaillons met afbeeldingen van Christus en de apostels. Links en rechts in de zijbeuken zijn drie biechtstoelen in de muur ingewerkt. Deze zijn rijkelijk versierd met bloemen, vruchten en dieren. Daarnaast wijzen we op de afbeeldingen van Sint-Jan van het Kruis, de kerkvaders, het passieverhaal, de vier evangelisten, Sint-Anna, het Verraad van Petrus en het visioen van Teresa van Avila.

Het hoogaltaar trekt de aandacht van de bezoeker. Het is een houten altaar dat met marmerschildering is bekleed. Zes zuilen dragen een hoofdstel, dat bekroond is met een fronton. In het midden van het fronton prijkt een beeld van Sint-Jozef met het kind. Engelen flankeren het altaar. Deze ter hoogte van het schilderij dragen medaillons met afbeeldingen van de profeet Elia en Sint-Jan van het Kruis. In het altaar zijn twee eikehouten deuren ingewerkt waarboven medaillons met bustes van Christus en O.-L.-Vrouw. Een theatraal maar rijk ensemble.

Het schilderij is van J.B. Herregou(d)ts (zie nr. 13) en stelt de H.-Familie met de H. Teresa van Avila en Sint-Jan van het Kruis voor. De discalsen kregen dit altaarstuk van de Stad Brugge aangeboden, als dank voor hun inzet tijdens de pestepidemie.

De iconografie van de preekstoel is eigen aan de karmelieten. De kuip wordt getorst door de profeet Elia, die de geestelijke vader van de Karmel wordt genoemd. (Elia werd door de joden verdreven en door God naar het gebied van de heidenen gezonden. Hij ontmoette er de weduwe van Sarepta. Zij was het symbool van de Kerk uit de heidenen, die het evangelie aannam). De kuip is versierd met bustes van Christus en heiligen uit de karmelietenorde. De symbolen van de vier evangelisten zijn tussen de medaillons aangebracht. Engelen dragen

het klankbord. De trap is versierd met putti, bladeren en vruchten. De trappalen zijn uitgewerkt als hermen die de H. Kerk en de H. Schrift voorstellen.

Nog bewonderingswaardig zijn de communiebank en het tochtportaal aan de centrale ingang.

Via een doorgang vooraan in de kerk komen we in het kloosterpand, dat met eenvoudige graatgewelven is overkluisd. De moerbogen rusten op nagenoeg onversierde consoles. De buitengevels zijn in baksteenmetselwerk doorbroken door segmentboogvormige vensters. In de pandgang zijn schilderijen met afbeeldingen van Teresa van Avila en Sint-Jan van het Kruis.

Men kan via de pandgang de tuin bereiken, die een oase van rust vormt in dit stadskwartier. Merk de oorspronkelijke 17de eeuwse tuinmuur op. Er zijn verschillende omvangrijke beuken, lindes en een plataan te bewonderen.

Achteraan in de tuin bevindt zich de kluis of de ermitage in een afzonderlijk ommuurd gedeelte (niet te bezoeken op de OMD). Dit recent gerenoveerd gebouw wordt gebruikt om zich in afzondering te wijden aan gebed en bezinning. Grenzend aan de tuinmuur staat een wit geschilderd gebouwtje, eveneens uit de 17de eeuw, dat bekend staat als het pesthuisje. Vanuit de tuin kan men ook de achtergevels van het klooster bewonderen. Uiterst rechts is **boven** het koor van de kerk de bibliotheek gesitueerd. De discalens beschikken over een zeer ruime bibliotheek en archief. De gevel is zeer eenvoudig en nagenoeg onversierd. Ernaast situeren zich de dienstvleugels met refter en keuken. Men kan het klooster verlaten **via** het „Hof van Uitkerke" en de Sareptakapel.

Dit is een sfeervolle, moderne gebedsruimte die in 1987 werd gebouwd naar het ontwerp van arch. Hubert Davans. In de gang trekt het schilderij van A. Servaes, dat de heilige Teresa van Avila voorstelt, de aandacht. Servaes was bevriend met een van de paters karmelieten.

Op de OMD zal ook de boekenstand van de karmelieten toegankelijk zijn in het huis Ezelstraat 26.

De karmelietenkerk en -klooster zijn beschermd als monument bij Koninklijk Besluit van 9 juli 1974 en bij Besluit van de Vlaamse Executieve van 21 juni 1984.

Ezelstraat tussen 52 en 54, Theresianenkerk (nu Jozef Ryelandtzaal)

Openingstijden: van 10u tot 12u en van 14u tot 18u

In de Spaanse stad Avila werd in 1562 onder impuls van Teresa de Ahumada y Cepeda (de latere H. Teresa van Avila) de gereformeerde orde van de ongeschoeide karmelietessen gesticht. Samen met de jezuïeten de belangrijkste orde van de Contrareformatie.

Vrij vlug verspreidde de theresiaanse reformatie zich over Frankrijk en vanaf 1607 in de Zuidelijke Nederlanden. Met de steun van de landvoogden Albrecht en Isabella (tijdens het Twaalfjarig Bestand) werden theresianenkloosters opgericht in Bergen, Leuven, Antwerpen, Mechelen, Gent en Brugge.

Op 7 mei 1626 werd de Brugse theresianengemeenschap gesticht. De zusters woonden achtereenvolgens in de Genuese Loge op het Beursplein, in een huis in de Oude Zak en in het Hof Bladelin in de Naaldenstraat. Dank zij de financiële hulp van diverse mecenasen, vaak familieleden van de zusters, kon men in 1665 uitkijken naar een geschikt bouwterrein in de onmiddellijke omgeving van de mannenorde. Voor 1200 Vlaamse ponden verwierven ze op amper 500 meter van de karmelieten een ruim eigendom. In maart 1667 konden de bouwwerken starten en dit gebeurde onder de leiding van Priorin Marie-Louise de Sainte-Thérèse, die wellicht ook in het ontwerp een aandeel heeft gehad.

De uitvoering berustte in de handen van het driemanschap Jan en Donaas van Troostenberghe (metselaars) en Jan Hollevoet (timmerman).

De bouwrekeningen worden bewaard in het Rijksarchief in Brugge (RAB, Oud Kerkarchief nrs. 362-372). Het kloostergebouw met de pandgangen kwam eerst klaar en in 1681 werd gestart met de bouw van de kerk, nadat men bijkomende bouwgrond had aangekocht. In 1687 werd nog een kluis in de tuin gebouwd. De sacristie en de tuinmuur dateren uit 1711-1715.

Aan de hand van de bewaarde rekeningen weten wij dat bij de canonisatie van Teresa van Avila in 1722 en van Jan van het Kruis in 1727, grote feestelijkheden plaats hadden in het complex. Wij vermelden dit omdat de rekeningen verwijzen naar forse uitgaven voor het versieren van de kerkgevel (onder meer met hulst) en het plaatsen van een triomfboog op het pleintje voor de kerk. Jammer genoeg zijn van dergelijke feestversieringen geen iconografische bronnen bewaard gebleven. Het aanbrengen van gevelversieringen was in de 17de en 18de

eeuw erg in trek en soms zijn sporen daarvan merkbaar aan de gevels (zoals de kleine metalen ringen op de huisgevel Predikherenstraat 25, zie nr. 12).

In de eerste helft van de 18de eeuw (met de vrede van Utrecht 1713) zijn de Zuidelijke Nederlanden onder Oostenrijks gezag gekomen. Noch Maria-Theresia noch Jozef II zijn de contemplatieve orden gunstig gezind geweest. Afschaffingen volgden elkaar op. In juni 1783 moesten de thesianen hun klooster in Brugge verlaten. De oudste zusters kregen asiel in het Prinselijk Begijnhof. Onder de landvoogden Albert Casimir en Marie-Christine van Saksen-Techsen werden voor alle leegstaande kloostergebouwen in de Zuidelijke Nederlanden nieuwe bestemmingen gezocht.

De apostelinnen, die instonden voor onderwijs en geen contemplatieve orde waren, kregen het thesianenklooster toegewezen.

Pas in 1829 verwierven de thesianen de Latijnse school in de Schuttersstraat en bouwden daar een nieuw klooster uit. Ze zijn er op vandaag nog steeds gevestigd.

In de loop van de 19de eeuw werd het thesianenklooster omgevormd tot de Majoor Weylerkazerne en in 1818 werd de kerk ter beschikking gesteld van de Anglikaanse eredienst. Dit laatste bleef zo tot aan de recente restauratie van 1983-1985. Nu is de voormalige kerk in gebruik als orgelzaal en concertruimte.

De thesianenkerk is een eenbeukige kerk met halfronde absis, afgedekt met een hoog zadeldak bedekt met leien.

De kerk is 26 meter lang en 10 meter breed.

De 20 meter hoge voorgevel is opgetrokken in een voor de 17de eeuw typische bak- en zandsteenarchitectuur en afgewerkt met een klokvormige bekroning. Volgens archiefteksten zou de voorgevel beschilderd zijn geweest.

De gevel wordt horizontaal en vertikaal geritmeerd door natuurstenen water- en kroonlijsten. Wat een interessant licht- en schaduwspel creëert, eigen aan de barokarchitectuur.

De gevelbekroning is aan beide zijden afgewerkt met natuurstenen vleugelstukken met voluten, die oorspronkelijk mogelijks met vazen waren bekroond. Centraal in de top zit een halfronde nis, waarin tot op het einde van de 18de eeuw een Mariabeeld stond. De zolderruimte wordt verlicht door, een waarschijnlijk pas in de 19de eeuw aangebrachte, oeil-de-boeuf. Ook de natuurstenen deuromlijsting van de toegang dateert pas uit het einde van de 18de of het begin van de 19de eeuw.

De rechterzijgevel (de enige zijgevel die zichtbaar is) is doorbroken met de typische segmentboogvensters met omlijstingen (zie ook de overige opengestelde kerkgebouwen).

Het interieur van de kerk is vrij eenvoudig en doordat het kerkmeubilair is verwijderd, anders dan de overige 17de eeuwse kerken.

De ruimte is overkluisd met graafgewelven, gescheiden

door moerbogen, die rusten op consoles met dubbele en enkele engelenkopjes. De absis is overwelfd met een vierdelig meloengewelf, waarvan de vier ribben samenkomen in een ronde opening, die oorspronkelijk verbonden was met een klokketorentje. De segmentboogvensters hebben langs de binnenzijde een geprofileerde omlijsting. De muren waren volgens de archiefreferenties oorspronkelijk van marmerschikking voorzien. De vroegere sacristie is pas in 1715 gebouwd, maar sluit qua stijl volledig aan bij de kerk.

Tijdens de laatste restauratie (1983) werd de oorspronkelijke verbinding tussen de kerk en de kleine pandgang van het kloostergebouw tijdelijk vrijgemaakt. De verbinding situeert zich ter hoogte van de tweede travee. Kerk en klooster behoren nu toe aan twee verschillende eigenaars (Stad Brugge en ARGO). Men opteerde tijdens die restauratie om de functie van de kerk te wijzigen en ze om te vormen tot concertruimte en orgelzaal. Er werd een nieuw orgel aangekocht en de ruimte werd met akoestische panelen en doeken bekleed.

Aan de voorgevel van de kerk is bronzen beeldhouwwerk geplaatst, dat de nieuwe functie van het gebouw moet onderstrepen: „Ode aan de muziek” van de hand van Livia Canestraro en Stefaan Depuydt. De restauratie gebeurde naar ontwerp van arch. Piet Viérin en werd uitgevoerd door de aannemersfirma Arthur Vandendorpe.

De Jozef Ryelandtzaal is beschermd als monument bij Koninklijk Besluit van 5 december 1962.

Groenerei 8-12, Godshuis De Pelikaan

Openingstijden: van 10u tot 12u en van 14u tot 18u

Nagenoeg de helft van de nog bestaande godshuis-complexen in Brugge dateren uit de 17de eeuw. Zou men daaruit kunnen afleiden dat liefdadigheid in de 17de eeuw een algemeen ingeburgerd humanistisch principe was geworden? Of zijn er in de middeleeuwen nog meer stichtingen geweest, waarvan op heden niets meer bekend is? De „ongelukse eeuw“ met de talrijke oorlogen en de bijhorende pestepidemieën kan wel de schrik voor de dood imminent gemaakt hebben. Rijke lieden verzekerden zich van een plaats in de hemel door hier op aarde aan liefdadigheid te doen. Godshuizen lijken op vandaag een typisch Brugs fenomeen. In andere Vlaamse steden zijn dergelijke entiteiten niet bewaard gebleven (of hebben ze nooit bestaan). Ze zijn erg bepalend voor het stedelijk weefsel en zijn blijvende getuigenissen van een bepaalde caritatieve instelling ten opzichte van de medemens. Stichtingsakten door de particulieren werden steeds voorgelegd aan de Stadsmagistraat. Hierin werden het doel van de fundatie, het aantal woningen, de voorwaarden waaraan de toekomstige bewoners moeten voldoen en de kredieten die het voortbestaan verzekeren, beschreven. Na de dood van de stichter werden toezicht en beheer overgenomen door erfgenamen of belangrijke instellingen en dikwijls door armendissen. Met de Franse Revolutie werd het beheer toevertrouwd aan een speciaal opgerichte Commissie voor Burgerlijke Godshuizen en door het Bureel van Weldadigheid (waarvoor nu het O.C.M.W. staat). De godshuizen hebben nog steeds hun oorspronkelijke functie behouden. Het O.C.M.W. levert sinds ruim twintig jaar grote financiële inspanningen om de godshuizen aan te passen aan de huidige comfortvereisten, zonder afbreuk te doen aan het historisch karakter. De godshuizen bieden de bejaarden de mogelijkheid om zelfstandig binnen de oude stadskern te blijven wonen. Voor onderhoud van het huis en maaltijden kunnen ze beroep doen of faciliteiten die hen door het O.C.M.W. worden geboden.

De officiële stichtingsakte van het Godshuis de Pelikaan dateert pas van 5 juli 1714, alhoewel de stichting teruggaat tot 1707 (Archief O.C.M.W., Brugge). Volgens de akte waren Frans van Beversluys en zijn vrouw Magdalena van Westveldt de stichters van een complex voor 7 Brugse weduwen, ouder dan 50 jaar. Frans van Beversluys was Algemeen Ontvanger van het Brugse Vrije en had reeds vroeger het godshuis Sucx-Van Campen financieel gesteund. Hij is ook de man die de gouden

monstrans, gekend onder de naam „De katte van Beversluys“ aan de O.-L.-Vrouwekerk heeft geschonken. De familie van Beversluys kocht een huis aan de (toenmalige) Steenhoudersdijk, dat grensde aan hun eigen woning aan de (toenmalige) Jacobijnenstraat (nu Predikherenstraat 25, eveneens te bezoeken op de OMD, zie nr. 12). Hun woonhuis heette „den Gouden Pellicaen“ en van daar komt de naam van de godshuisstichting. Het bestaande huis gedateerd 1634, grenzend aan het Papemoenstraatje (dit straatje is nog in het eigendom Predikherenstraat 25 te herkennen), werd omgebouwd tot zeven woongelegenheden.

Het rechter dwarshuis – twee bouwlagen hoog – is langs de straat afgewerkt met een bakstenen tuitgevel met vlechtingen. Op de begane grond zijn de vier rechthoekige vensteropeningen gevat in nissen die met dubbele en enkele accolade- en korfboogjes zijn afgewerkt. Een vrij originele oplossing.

De gedeelde vensters op de verdieping en in de top zitten in rondboognissen, waarvan de boogvelden versierd zijn met laatgotisch maaswerk.

Links van het dwarshuis situeert zich een éénlaagse langsvleugel afgedekt met een zadeldak. De ingang met een barokke natuurstenen omlijsting bevindt zich in de vierde travee. Merk de mooie gevelsteen op met de voorstelling van de pelikaan die zijn jongen voedt, verwijzend naar de naam van de stichting. De pelikaan besproeit de jongen met zijn bloed en brengt ze opnieuw tot leven. Dit staat reeds in de vroeg-christelijke kunst symbool voor de eucharistie (een thema dat ook vooral in de 17de eeuw zeer populair is). De rechthoekige vensters in de eenlaagsvleugel, zijn twee- of driedelig en de zolder-ruimte wordt verlicht door vier dakkapellen.

Op de OMD kan men de kapel en de tuin bezoeken. De kapel bevindt zich rechts op het einde van de gang. De natuurstenen fundatiestenen met inschriften vermelden de voorwaarden waaraan de oorspronkelijke bewoners moesten voldoen om het godshuis te mogen bewonen. Tevens is er een lijst van gebeden die iedere avond moesten worden opgezegd. De regels waren streng. Enig verzuim betekende verlies van onderhoudsgeld. Het altaarstuk met de gekruisigde Christus is van hoge kwaliteit. De zoldering bestaat uit balkwerk en de houten afsluiting van de kapel is in barokstijl uitgevoerd met toepassing van balusters (sommige delen zijn vernieuwd). De ruimte is nog verfraaid met 17de eeuwse religieuze gravures van Nicolaas De Bruyne. In de tuin stoort het appartementsgebouw dat uit de jaren zestig dateert, de ruimtelijke impact van dit complex. De schaalverbreking is daarvan oorzaak.

Het godshuis wordt bewoond door vier vrouwen.

De Pelikaan is beschermd als monument bij Koninklijk Besluit van 6 november 1961.

Kartuizerinnenstraat 4, voormalig Kartuizerinnenklooster (O.C.M.W.)

Openingstijden: van 10u tot 12u en van 14u tot 18u

De burelen van het O.C.M.W. zijn sinds 1893 gevestigd in het voormalig kartuizerinnenklooster. De bouwgeschiedenis van dit klooster moet nog geschreven worden.

De kartuizerinnen hadden in 1348 in Sint-Andries het klooster Sint-Anna-ter-Woestijne opgericht. Het bleef het enige kartuizerinnenklooster in Vlaanderen. In 1566 moesten de zusters wegens oorlogsdreiging een eerste maal beschutting zoeken binnen de Brugse stadsmuren. Ze kregen toen onderdak in het Sionklooster aan de Vlamingdam. In 1579-1580 kwamen ze zich definitief in hun refugehuis in de Gillis Dorpstraat (nu Kartuizerinnenstraat) vestigen. Reeds in 1574 hadden ze verschillende omliggende eigendommen kunnen aankopen om hun kloosterpand uit te bouwen.

Eene groote parcheele van huuse, platse van lande, hovinghe ende alle zijns toebehoorte... twelcke een bocraueverwerwie es gheweest (R.A.B., ch. blauw nr. 5544, a 1574).

In 1613 werd hun kapel ingewijd (nu bekend als militaire kapel). Hun ingangsgedebouw situeerde zich aan de Oude Burg (de gevel met dubbel ingezwenkte top met voluten die geïntegreerd zit in het complex van de huidige Christelijke Mutualiteit). Van dit ingangsgedebouw blijft alleen een in 1894 sterk gerestaureerde gevel bewaard. In 1783 werd het klooster opgeheven en in 1796 definitief afgeschaft. Vanaf 1824 werd het kartuizerinnenklooster betrokken door de Zusters van Liefde uit Lovendegem die er zieke, oude vrouwen verzorgden (in 1849 werden een honderdtal vrouwen door zestien religieuzen verzorgd). Dit bleef zo tot in 1892 wanneer ze naar het nieuw opgericht *Hospice pour femmes incurables* in de Prof. Sebrechtsstraat verhuisden.

Op de OMD kan men de pandgang en de raadzaal bezoeken.

De huidige ingang kreeg pas in 1930 de natuurstenen omlijsting in Lodewijk XV-stijl als geschenk van de Stad Brugge. De herkomst van deze omlijsting is niet bekend. Naast de ingang links bevindt zich een poortje dat toegang geeft tot een klein (naamloos) waterstraatje, dat naar de Dijver leidt. In de 15de eeuw werd op de hoek van dit straatje de badstoft *ter luus* gehouden.

Naast de ingang rechts vestigen wij de aandacht op de rijk-gevelsteen die afkomstig is van de „Berg van

van Barmhartigheid" oorspronkelijk gevestigd aan Langerei 7. De steen in blauwe hardsteen is in een zuivere rococo-stijl gehouwen.

De voorgevel is in een typische Brugse 17de eeuwse stijl opgetrokken. Merk de ronde en de traanvormige oculi op. De ingang bevindt zich in de oostelijke pandgang. De pandgangen bezitten nog de oorspronkelijke balkenzoldering met moer- en kinderbalken. De balksleutels onder de moerbalken zijn met een kwart rond profiel versierd. Ze worden verlicht door Tudorboogvensters, waarin nu 19de eeuwse ramen zitten. Alle vensters hebben ook aan de binnenzijde een afgeschuinde dagkant, om het daglicht extra te benadrukken. Merk de talrijke kunstwerken op die deze pandgangen opluisteren. Het 18de eeuws schilderij met een professie van een kartuizerin van de hand van Mathias de Visch verwijst nog naar het oorspronkelijk klooster. Terwijl de andere schilderijen en kunstwerken tot de geschiedenis van het O.C.M.W. behoren (voogdenportretten, distafels, schenkingen...).

Vanuit de zuidelijke pandgang is de raadzaal te bereiken. Deze zaal is reeds in 1991 opengesteld n.a.v. de Open Monumentendag die toen in het teken van de 18de eeuwse architectuur stond. Dit merkwaardige interieur is afkomstig uit het Magdalenagodshuis aan de Nieuwe Gentweg. Het salon werd hier in 1893 gereconstrueerd met hergebruik van de schouw, de wandbespanning en de voogdenportretten. De schouw in witgeaderde grijze marmer is 2,42 m breed en 1,48 m hoog en overheerst de ruimte door de uitzonderlijke afmetingen. Symmetrie, gebogen lijnen en rocaille zijn typische elementen van de Lodewijk XV-stijl (midden 18de eeuw). De achterwand bestaat uit kleine grijze baksteentjes, de zgn. Boomse klompjes. De schouwboezem met stucwerk bekroond door putti werd hoogstwaarschijnlijk naar het origineel model hermaakt. De lambrizeringen beschilderd in imitatie eikenhout lijken copieën uit de 19de eeuw. Merkwaardig is de lederen wandbespanning met gouden achtergrond.

De rijke beschildering, met een terugkerend patroon van bloemenranken en vogels, is per band geconcipeerd, zoals bij textielbehang of geschilderd behang. De deuren, fijn gebeeldhouwd en met koperen kruken en sleutelplaten in rocaillevorm zijn wellicht nog authentiek 18de eeuws. In de bovenzones, langs twee wanden van de kamer, zijn portretten van vijftien voogden van het Sint-Magdalena-convent ingepast. Enkele portretten zijn van de bekende Brugse barokschilders Pieter Claeissens, Jacob van Oost de Oude en de Jonge.

De binnenkoer van de pandgang is bekijzenswaard. De buitengevels zijn twee bouwlagen hoog en de vleugels zijn afgedekt met zadeldaken. Iedere pandgang (er zijn er slechts drie) is negen travereën lang. De oostelijke is door een poortdoorgang doorbroken. Vanuit de koer is de achtergevel van de kapel zichtbaar. In het voormalig kartuizerinnenklooster blijven nog veel authentieke elementen bewaard. Net zoals de abdij van Spermalie

(zie nr. 17) is het gebouw niet in een barokstijl opgetrokken maar in een laatgotische stijl.

Het O.C.M.W. kocht in 1893 eveneens een buurpand in de Kartuizerinnenstraat aan. De gevels van dit gebouw kregen een neobarok uitzicht naar een ontwerp van stadsarchitect Louis Delacenserie.

Kartuizerinnenstraat 4 is niet beschermd als monument.

Katelijnestraat 86, Bogardenkapel

Openingstijden: van 10u tot 12u en van 14u tot 18u

Op 15 juni 1676 werd de eerste steen gelegd voor een nieuwe kapel aan de bogardenschool ter vervanging van een twee weken eerder afgebroken vervallen bidruimte: *Actum xven juny 1676. De gouverneurs ende den regenten vande arme knechtiens schole compareren in caemere begroeten het collegie jegghens naer middach ten drye hueren om te commen legghen eenen eersten steen vanden nieuwe cappelle die aldaer wordt ghemaect inde platse vanden oude die ruineux was, wiert gheresolveert daer toe te deputeren den heere burchmeestere vanden commune mette ghecommitteerde ter thresorie* (S.A.B., Secrete Resolutieboek, 1672-1676, fol. 272). Op 8 augustus 1677 werd de kapel door bisschop François de Baillencourt ingewijd. De bouw van de nieuwe kapel was mogelijk gemaakt door talrijke giften (de lijst van de schenkers bleef bewaard). De bogardenkapel is een eenbeukige bakstenen kapel met een hoog met leien bedekt zadeldak, bekroond door een dakruiter. Aan de straatzijde is de gevel afgewerkt met een dubbele ingezwenkte volutetop, die bekroond is met een rondbogig fronton. De top wordt van de rest van de – overigens blinde gevel gescheiden door een geprofileerde lijst. In de top zit een beeldnis met barokke omlijsting, waarboven het gebeeldhouwd wapenschild van Brugge prijkt en de bouwdatum 1676. In die nis stond eertijds het beeld van de Heilige Laurentius, patroon van de bogardenschool. Laurentius was een van de acht diakens van de kerk van Rome die in 258 de marteldood stierf. Hij had het kerkbezit dat hij beheerde en dat door de magistraat van Rome werd opgeëist, verdeeld onder de armen. Hij werd daarvoor opgepakt en zou door verbranding op een rooster gestorven zijn. De H. Laurentius wordt altijd met een rooster afgebeeld. Volgens Louis Goosen (Van Afra tot de Zevenslapers, Nijmegen, 1992, p. 227) is het niet onmogelijk dat de traditie van de verbranding op het rooster berust op een zeer vroege foutieve lezing van een notitie in het martyrologium. *Passus est* (hij heeft geleden) werd misschien gelezen als *assus est* (hij is verbrand). Als patroonheilige voor de armen is het normaal dat Laurentius speciaal in de kapel van de bogardenschool werd vereerd. De verering van Laurentius was vanaf de tweede helft van de 16de eeuw populair geworden onder impuls van Filips II. Hij heeft het Escoriaal op het grondplan van een rooster laten optrekken, nadat hij in de slag bij Saint-Quentin in 1557 een Laurentiusklooster had verwoest en vond dat hij eerherstel verschuldigd was.

De zijgevels van de kapel zijn doorbroken door segmentboogvensters met geprofileerde omlijstingen. Onder het derde venster aan de kant van de koer is de toegang gesitueerd. Merk de sterk geaccentueerde omlijsting in barokstijl op. De houten deurnaald is authentiek en stelt de H. Laurentius en de H. Stefanus voor. Laurentius wordt meermaals met Stefanus afgebeeld omdat ze op dezelfde plaats zouden begraven liggen. Laurentius is herkenbaar aan de palm (symbool van de martelaar) en het rooster. Stefanus is zonder symbolen weergegeven. Beeldhouwer van deze deurnaald was Michiel Catelaen.

De eenbeukige bidruimte is overkluisd met graatgewelven. De moerbogen tussen de gewelven rusten op consoles met engelenkopjes (zie ook nr. 5, de thesesienkerk). De deur met barokke omlijsting in de zuidmuur gaf oorspronkelijk toegang tot de sacristie. Boven de deur prijkt het wapenschild van de school. De verbinding met de 16de eeuwse schoolvleugel werd op een voor ons ongekend tijdstip gedicht.

Een spoor van de opening is nog merkbaar. Tijdens de restauratie in 1978-1980 werden op de oostmuur schaduwschilderingen (of zgn. zwartschilderingen) teruggevonden (als omlijsting van het altaar en flankerende beeldnissen).

Deze opmerkelijke sporen werden opgemeten en gefotografeerd maar opnieuw overschilderd. Dit in tegenstelling tot identieke sporen die teruggevonden werden in de begijnhofkerk die in de recente restauratie werden geïntegreerd (zie nr. 1). Wij halen dit aan als voorbeeld van de evolutie in de restauratievisie. De oorspronkelijke zwart-wit marmeren vloer is behouden gebleven. De bogardenkapel wordt nu door de stedelijke academie als tentoonstellingsruimte gebruikt.

De bogardenkapel is beschermd als monument bij Koninklijk Besluit van 20 juli 1946.

Kreupelenstraat 8, Kapel van O.-L.-Vrouw van Blindekens

Openingstijden: van 10u tot 12u en van 14u tot 18u

De leden van het Broederschap van O.-L.-Vrouw van Blindekens zorgen voor de begeleiding in de kapel.

Op het einde van de 13de eeuw bestonden verschillende passantenliedenhuizen in Brugge, waar pelgrims en daklozen voor een korte periode onderdak konden vinden. Deze situeerden zich meestal in de omgeving van de stadspoorten. Ook op het terrein van Blindekens zou zich een passantenhuis bevonden hebben.

Volgens literaire bronnen was in 1306 door toedoen van Robrecht van Bethune een houten kapel gebouwd, als blijvende herinnering aan de overwinning van de Slag bij de Pevelenberg (Boy). Het bestaande passantenliedenhuis zou dan omgevormd zijn tot gasthuis voor blinden. Dit wordt niet gestaafd door archiefdocumenten. Een grote stadsbrand in 1415 vernielde nagenoeg het volledige west-Bruggekwartier en ook de kapel en het gasthuis.

Nog in de 15de eeuw werd een nieuwe kapel gebouwd, waarvan we het uitzicht kennen door het stadsplan van Marcus Gerards (1562). Op het einde van de 16de en in de 17de eeuw werden 18 godshuizen rond de kapel gebouwd o.m. op initiatief van Jan van Pamel en Marius Voet.

De nu nog bestaande kapel kwam er in opdracht van het Sint-Juliaansgasthuis in 1651. De werken werden geleid door meester-metselaar Jacques Coppet. Aannemer voor het timmerwerk was Clement de Prince. Het contract tussen de Prince en Sint-Juliaans bleef bewaard, waarin de gedetailleerde beschrijving van de nu nog bestaande eiken dakconstructie staat gestipuleerd. Op 18 augustus 1652 werd de kapel door bisschop Karel van den Bosch ingewijd.

Met de Franse tijd werd de inboedel van de kapel verkocht. Gelukkig konden bepaalde kunstwerken (zoals het O.-L.-Vrouwbeeld, de preekstoel en de banken van de kerkmeesters) worden gered. In 1805 werd de kapel heropend en opgesmukt met talrijke schenkingen. De laatste restauratie van de kapel dateert uit 1880-1881. De nieuwe restauratie is in juni jl. gestart.

O.-L.-Vrouw van Blindekens is een eenbeukige kapel met een smaller aangebouwd vijfzijdig koor, volledig in baksteen opgetrokken. Leien bedekken het zadell- en schilddak.

1. Begijnhof, Begijnhofkerk
2. Boeverestraat 45, kapel van de Godelieveabdij
3. Bokersstraat 2, Café Vlissinghe
4. Ezelstraat 28, Karmelietenkerk en -klooster
5. Ezelstraat, J. Ryelandtzaal
6. Groenerei 8-12, Godshuis de Pelikaan
7. Kartuizerinnenstraat 4, Kartuizerinnenklooster (O.C.M.W.)
8. Katelijnestraat 86, Bogardenkapel
9. Kreupelenstraat 8, kapel van O.-L.-Vrouw van Bindekens
10. Nieuwe Gentweg 8-22, Godshuis De Muelenare
11. Nieuwe Gentweg 24-32, Godshuis Sint-Jozef
12. Predikherenstraat 25, Huis Van Beversluys
13. Sint-Annaplein, Sint-Annakerk
14. Sint-Maartensplein, Sint-Walburgakerk
15. Sint-Jakobsplein, Sint-Jakobskerk
16. Sint-Jakobsstraat 66, Hof van Miraumont
17. Snaggaardstraat 1 (11), Abdij van Spermalie
18. Zwarte Leertouwersstraat 68-82, Godshuis de la Fontaine

■ Centraal informatiepunt:
Burg, Dienst voor Toerisme

De voorgevel is een hoge topgevel afgewerkt met vlechtingen. Centraal zit een segmentbogige ingang gevat in een geprofileerde omlijsting. De makelaar van de houten ingangsdeur is 1651 gedateerd. Het natuurstenen Maria-beeld boven de ingang kwam er in 1945 in vervanging van een houten beeld. In de top van de gevel zijn sporen merkbaar van een groot gedicht rond venster. De top is bekroond met een klokketorentje in baksteen en natuursteen, versierd met twee pilasters en een segmentbogig fronton dat geschraagd wordt door twee voluten.

De zijgevels zijn doorbroken door telkens vier omlijste segmentboogvensters. De gevelbeëindiging is versierd met een overhoekse muizetandlijst.

In de zuidgevel is de toegang tot de kapel gesitueerd. Het schip van de kapel telt vier traveeën en is overkluisd door een houten tongewelf uit 1939. Vier trekbalken en een strijk balk dragen de 17de eeuwse dakconstructie. Tegen de westgevel bevindt zich het doksaal, dat op twee ronde houten gemarmerde zuilen rust. De gebeeldhouwde borstwering met getorseerde kolommetjes is 1684 gedateerd, evenals de orgelkast. Het orgel is van Andries Jacob Berger (1737).

Het barokke altaar, uit witte en zwarte marmer en gedeeltelijk in gemarmerd hout, is in 1650 geschonken door Jan Fatry en Margriet Boeteman. In dit hoogaltaar zit een schilderij van de bekende Brugse barokschilder Jacob van Oost, dat de aanbidding van Maria door blinde lieden voorstelt. Het Mariabeeld in de rondboognis is 19de eeuwse (H. Pickery). De altaartafel is in Lodewijk XVI-stijl.

In de vensters naast het altaar zitten neogotische glasramen in 1880 gemaakt door Samuel Coucke met de voorstelling van de legendarische stichting van de kapel door Robrecht van Bethune in 1306 en de miraculeuse aankomst van het Sint-Michiëlsschip in 1588. De twee overige glasramen stellen de H. Rochus en de H. Philomena voor en zijn creaties van Henri Dobbelaere uit 1886.

De verbindingsdeur uit 1690 tussen koor en sacristie is uitgewerkt als een sierlijke portiek in barokstijl. De recht-hoekige opening met geblokte omlijsting is geflankeerd door twee pilasters met Corinthische kapitelen. Op het hoofdgestel, tussen de twee voluten, zit een borstbeeld van de H. Rochus, de pestheilige, vergezeld van zijn attributen de hond en de engel.

Rochus zou in de 14de eeuw geleeft hebben en zich intens om de verzorging van de pestlijders hebben bekommerd. Ook hij werd besmet maar hij werd op wonderbare wijze genezen door een engel die zijn wonden verzorgde en een hond die hem brood bracht. Hij werd o.m. vereerd als beschermer van de middeleeuwse chirurgijn, wat zijn aanwezigheid in Blindekenskapel kan verklaren.

De eiken preekstoel dateert uit 1659. De versierings-elementen zijn duidelijk als een ode aan Maria bedoeld.

De voet heeft de vorm van een vaas en draagt een vierzijdige kuip versierd met symbolen die verwijzen naar de Onbevleete Ontvangenis van Onze-Lieve-Vrouw, de vacht van Gideon, de Ivoren Toren, de Troon van Salomon, de Lelie tussen de Doornen, de Ster der Zee (uit de *Laudes Marianae* en de *litanie van Loreto*). Sinds de Reformatie lag de verering tot Maria zeer gevoelig. De Contrareformatie zal alle middelen aanwenden om Maria terug op een voetstuk te plaatsen. Tal van bedevaartsoorden voor Maria ontstaan in de Zuidelijke Nederlanden.

Ook in de kapel van O.-L.-Vrouw van Blindekens bestaat een speciale devotie tot Maria.

De eiken biechtstoel die in de zuidelijke zijwand van de kerk is ingewerkt is mogelijks authentiek. Hij is versierd met gebeeldhouwd loofwerk en schelpen.

In het midden van de kapel hangt een miniatuurschip, de Sint-Michiel. Dit scheepsmodel werd waarschijnlijk in 1805 gemaakt bij de heropening van de kapel na de Franse Tijd. Het verwijst naar de redding van de hongersnood in 1588.

Belangrijke kunstschat in de kapel is uiteraard het eike-houten zittende miraculeuse beeld van O.-L.-Vrouw van Blindekens. Recent onderzoek situeert dit beeld in het begin van de 15de eeuw. Het is een van de mooiste Mariabeelden in Brugge.

Ieder jaar op 15 augustus wordt het beeld meegedragen in de Blindekensprocessie. Die processie houdt de gelofte in ere die na de Slag bij Pevelenberg in 1304 werd afgelegd. Op O.-L.-Vrouw Hemelvaart wordt een kaars van 36 pond van Blindekens naar de Potterie in processie gedragen. Daar volgt dan een eucharistieviering. Meer details hierover zal men vernemen op de OMD zelf.

De kapel van O.-L.-Vrouw van Blindekens is beschermd als monument bij Koninklijk Besluit van 22 december 1982.

Nieuwe Gentweg 8-22, Godshuis de Muelenare

Openingstijden: van 10u tot 12u en van 14u tot 18u

De stichting van het godshuis voor 24 weduwen, door Joanna de Muelenare (verkeerdelijk Meulenare geschreven), weduwe van Jacques Reyfins (meestal Reyphins geschreven) en dochter van Jan de Muelenare, gaat terug tot 1613 en was oorspronkelijk in de Dweersstraat gelokaliseerd. De stichting gebeurde *ter eere Godts, van Maria zijne ghebendijde Moeder ende alle Godts heylighen, van Sinte Jan Evangelyste ende Sint Jan Baptiste*. Vandaar ook de oorspronkelijke naam van de stichting Sint-Jan-Baptist en Sint-Jan-Evangelist. Later werd de stichting overgebracht naar het Hoogste van Brugge en tenslotte hier naar de Nieuwe Gentweg, waar toelating werd verleend voor het bouwen van 24 kamers voor een godshuis, rechtover het Kastanjeboomklooster (dat zich bevond tussen de Nieuwe Gentweg en de huidige Kastanjeboomstraat, zie plan Marcus Gerards).

Men komt het complex binnen via een barokke ingangspoort ingewerkt in een tuitgeveltje. Boven de ingang zit een beeldnis met een Onze-Lieve-Vrouwebeeld, dat in het begin van de 20ste eeuw door de Brugse beeldhouwer Michiel D'hont werd gemaakt. Godshuis de Muelenare is een mooi voorbeeld van een godshuis gelegen rond een binnenhof. Aan de zuid- en noordkant staan telkens 12 huisjes, afgewerkt met tuitgeveltjes met vlechtingen. De ingangen zijn korfboogvormig en zijn paarsgewijs geschikt. Er zitten 18de eeuwse vensteropeningen in de voorgevel met ramen met kleine roedenverdelingen.

Aan de westkant van de tuin staat een kleine kapel afgedekt met een zadeldak en bekleed met leien. Boven de segmentboogingang met omlijsting steekt een oculus die fungeert als klokkegat. De gevel is afgewerkt met vlechtingen. De kapelruimte is overwelfd met graatgewelven en is twee traveeën diep. De gewelven zijn gescheiden door een moerboog. IJzeren trekkers verstevigen de constructie. Het pleisterwerk op de gewelven lijkt eerder 18de eeuwse. Telkens twee segmentboogvensters met glas-in-lood verlichten de kapel. De vloer in Balegemse tegels is nog origineel. De kunstwerken werden uit de kapel verwijderd. Speciaal voor de OMD werd het houten beschilderde altaar teruggeplaatst.

In de 17de en 18de eeuw moesten de bewoonsters iedere avond bidden voor het zieleheil van de stichteres in deze kleine bidruimte: *ende aldaer met devotie lesen vijf paternosters ende vijf ave maryen voor de fundatrice, ende nog dry paternosters ende ave maryen voor de toesienders van het godshuys* (Archief O.C.M.W., Stichtingsakte).

Godshuis de Muelenare werd tot de Franse Revolutie door de nakomelingen van de stichters in stand gehouden. De oorspronkelijke stichting was daarvoor voldoende gebleken. De toenmalige voogd van het godshuis, de heer Lauwereyns-de Diepheide, stelde de overdracht van het bezit aan de Burgerlijke Godshuizencommissie vijf jaar uit, en dit tot groot ongenoegen van de Commissie.

Het complex werd in 1981-1982 gerestaureerd. Om de woonkwaliteit te verhogen, werden drie huisjes samen-gevoegd tot één woning en van alle modern leefcomfort voorzien. Het was ook toen dat men de scheidingsmuur met het ernaast gelegen godshuis Sint-Jozef wegbrak en zo een nieuw ruimer ogend ensemble creëerde, met een prachtige godshuistuin die een 19de eeuwse romantische sfeer suggereert. Merk ook de onontbeerlijke waterpomp op, die in elk complex voorkomt.

Het godshuis wordt nu door acht vrouwen bewoond.

Het complex is beschermd als monument bij Koninklijk Besluit van 9 juli 1974.

Nieuwe Gentweg 24-32, Godshuis Sint-Jozef

Openingstijden: van 10u tot 12u en van 14u tot 18u

In 1627 stichtte Joos Reyfins (meestal Reyphins geschreven) en zoon van Jacques Reyfins (de echtgenoot van Joanna de Muelenare, stichteres van het ernaast gelegen godshuis) een complex onder de naam Sint-Joos. Deze oorspronkelijke stichting Reyfins is in 1905 overgebracht naar een nieuw complex aan de Hendrik Consciencelaan. En de stichting Sint-Jozef (ook Wouters genaamd) uit de Oostmeers werd overgebracht naar de Nieuwe Gentweg. Joos Reyfins zou een reeds bestaand complex hebben aangekocht en er tien kameren hebben ingericht.

Joos Reyfins was net als zijn vader Jacques, Schepen van de Stad Brugge.

De stichting was bedoeld voor tien mannen *die eerlycke en payssifelick gheleeff hebben, niet uytgaan, bedelen, noch de dischmeester lastig vallen. Zij en mogen niet gehuwd zijn, ze moeten jongman of weduwnaar zijn* (Archief O.C.M.W., Stichtingsakte). Het complex was nabij het Klooster van Bethel (of Kastanjeboomklooster) gelegen. De huisjes zijn gesitueerd in een langsvleugel van één en twee bouwlagen met eenvoudige (verbouwde) rondbooggingangen en rechthoekige vensters met afgeschuinde kanten.

De kapel bevindt zich in het tweelaags gebouw. Ze is herkenbaar aan de Tudorboogingang met afgeschuinde kanten en het daarboven liggende spitsboogvenster. Het is een eenvoudige rechthoekige ruimte. In de zoldering zitten bepleisterde balken. De vloer is met Boomse tegeltjes belegd. Merk het mooie marmeren wijwatervat op in de vorm van een schelp. De kapel staat in het teken van de verering van Sint-Jozef.

Godshuis Sint-Jozef werd eveneens in 1981-1982 gerestaureerd en omgebouwd tot vijf woongelegenheden. Er wonen nu vijf vrouwen. Bij het verlaten van het complex vestigen wij nog de aandacht op de ingang langs de Nieuwe Gentweg: het is een laatgotische geprofileerde korboggingang in een gekanteelde gevel. De straatgevel in de Drie Kroezenstraat was oorspronkelijk blind. In 1951 werden vensters aangebracht. Naast het Godshuis Sint-Jozef bevindt zich eveneens langs de Drie Kroezenstraat, het Godshuis Onze-Lieve-Vrouw der Zeven Weeën, dat in 1654 werd gesticht door Joos vande Straeten en zijn vrouw Maria de Damhoudere.

Het godshuis Sint-Jozef is beschermd als monument bij Koninklijk Besluit van 9 juli 1974.

Predikherenstraat 25, Huis van Beverluys

Openingstijden: van 14u tot 18u

Het bakstenen huis, met een gevel met verhoogde middenpartij en dubbel ingezwenkte top met voluten en door een gebogen fronton bekroond, werd in 1692 gebouwd in opdracht van Frans van Beversluys, een rijk patriciër die de functies van stadstresorier en ontvanger-generaal van het Brugse Vrije heeft waargenomen. Hij ligt samen met zijn vrouw begraven in de Onze-Lieve-Vrouwekerk. De naam Van Beversluys is ook verbonden aan de prachtige stralenmonstrans die in 1725 door Magdalena Van Westveldt, weduwe van Frans Van Beversluys, aan de Onze-Lieve-Vrouwekerk is geschonken. De gouden monstrans is met honderden parels en diamanten versierd en is te zien op de zilvertentoonstelling die momenteel in Brugge loopt. Het is de meest waardevolle monstrans die in België bewaard bleef.

Daarenboven is het hetzelfde (kinderloze) echtpaar Van Beversluys-Van Westveldt dat in 1714 het Godshuis De Pelikaan sticht op een aanpalend eigendom langs de Groenerei (zie nr. 6).

In de Brugse binnenstad bleven meer dan 700 barokke huisgevels bewaard. Alle vertonen echter niet zo'n uitgesproken barokkarakter als Predikherenstraat 25. Op de benedenverdieping gaat de aandacht dadelijk naar de natuurstenen geblokte rondboogpoort met voluten die een rond bovenlicht omvatten. Alle vensteropeningen op begane grond en verdieping hebben negblokken en zijn bekroond met een waterlijst om een licht- en schaduwspeel te creëren. In de rijk versierde top is boven het venster een ruitvormige opening met een rijk geprofileerde omlijsting aangebracht, die eveneens met een kroonlijst is afgewerkt. Op de gevel zijn op verschillende plaatsen kleine metalen ringen aanwezig. Deze worden op verschillende barokke gevels opgemerkt (ook aan religieuze gebouwen). De betekenis is niet helemaal duidelijk, maar algemeen wordt aangenomen dat die ringen gebruikt werden om gevelversieringen met bloemen of takken aan te brengen (zoals in diverse archief-documenten wordt naar verwezen).

Merk ook op dat de plint in twee soorten natuursteen werd opgebouwd: blauwe en witte. In die plint zijn in de 19de eeuw openingen geplaatst om de verluchting van de parketvloeren te verzekeren.

Met de OMD kan men enkele salons op de benedenverdieping en de tuin bezoeken. De 17de eeuwse

oorspronkelijke aankleding is verdwenen. Het huis werd zoals gebruikelijk meermaals aan de smaak van de tijd aangepast. Zo zijn uitsluitend 18de en 19de eeuwse interieurelementen opmerkbaar (schouwen, schouwboezems, hoekmeubels in Lodewijk XVde stijl en Lodewijk Philips-stijl).

In het grote salon aan de tuinzijde (oorspronkelijk waarschijnlijk de eetkamer) zijn beschilderde wapenschilden aanwezig van de families Pecsteen-de Vrière, de Bie de Westvoorde in wiens bezit het huis was in de 19de eeuw. Louisa de Bie de Westvoorde was gehuwd met Leon Janssens de Bisthoven, Gouverneur van West-Vlaanderen tot 1937.

Vanuit de tuin kan men de achtergevels bekijken. Opmerkelijk is dat deze in tegenstelling tot de voorgevel nog in een traditionele laatgotische stijl zijn opgetrokken. Het zijn beschilderde tuitgevels met vlechtingen. De vensteropeningen werden in de 18de of 19de eeuw vergroot. In de uiterst linkse gevel is de originele gedeelde zolderopening ongewijzigd bewaard gebleven. Merk ook het straatje op dat naar het Godshuis De Pelikaan leidde. Het is het zgn. Papemoenstraatje.

Predikherenstraat 25 is beschermd als monument bij Koninklijk Besluit van 9 juli 1974.

Sint-Annaplein, Sint-Annakerk

Openingstijden: van 14u tot 18u

In het 16de eeuwse manuscript de *Deerlicke lamentatie ende beclacgh vanden distructie vande Stede van Brugghe* beschrijft Zeghere van Male het lot dat de kerken onder het Calvinistisch Bewind (1578-1584) te beurt viel. Over de Sint-Annakerk schrijft hij het volgende: *die hebben de nieuwe ghesinden van binnen ende van buiten gheheel ghebroken ende te niet ghebrocht, die costelijke pilaeren hebbense al ghebroken, wegh ghedaen ende vercocht tot huerliede proutijtte...*

De kerk zoals we die kennen van het plan van Marcus Gerards (1562) was dus zeer erg beschadigd op het einde van de 16de eeuw. Het zal tot 1607 duren voor men start met de wederopbouw. De bouwcampagne duurde tot 1621 en op 2 mei van dat jaar kon de kerk door de bisschop worden ingewijd. De toren was in 1624 voltooid.

De Sint-Annakerk is een zaalkerk (d.i. een eenbeukige kerk zonder transept op een rechthoekig grondplan). Dit kerktype wordt vanaf 1600 heel dikwijls toegepast voor kleine parochiekerken en is geïnspireerd op de architectuur uit de vroeg-christelijke periode. Het koor van de kerk is polygonaal afgewerkt. Reeds in 1657 onderging de nieuwe kerk belangrijke wijzigingen: een stenen kruisribgewelf verving het oorspronkelijke houten gewelf. In 1671-1673 werden segmentboogvensters met omlijstingen geplaatst ter vervanging van de spitsboogvensters (waarvan men nu nog de sporen ziet). De aanbouwen aan de zuidkant gebeurden in 1689. In 1761 verving de huidige spitse torennaald de vroegere veel stompere torenbekroning. Het interieur van de Sint-Annakerk kadert perfect in ons voor 1993 gekozen thema. Sint-Anna wordt soms de barokke salonkerk van Brugge genoemd. De aankleding is tussen 1626 en 1761 tot stand gekomen en gebeurde nagenoeg uitsluitend dank zij giften van rijke parochianen en Bruggelingen. Het is voornamelijk de familie De Crits die vele van de grote kunstwerken heeft gefinancierd. Opvallend is het marmeren doksaal dat tussen 1626 en 1628 werd gemaakt door de Antwerpse kunstenaar Hans van Mildert. Vijf bogen rusten op vijf kolommen met ionische kapitelen. Het hoofdgestel is afgewerkt met witmarmeren balusters. Centraal is een beeldje van Onze-Lieve-Vrouw, links de H. Joachim (echtgenoot van de H. Anna) en rechts koning David.

Achter het doksaal bevindt zich de koorafsluiting. In de eerste en vijfde travée van het doksaal werden zijaltaren geplaatst. De koperen balusters van de koorafsluiting zijn op het voetstuk voorzien van

wapenschilden, namen en data van de schenkers. Het hoogaltaar in het koor uit 1664 is het werk van Cornelis Gailliaert, Brugse meester-steenhouwer. Het is een typisch produkt van de barokkunst met de getorste zuilen en het versierde hoofdgestel. Het schilderij, dat de Heilige Anna en haar familie voorstelt, dateert uit 1768 en werd door de bekende Brugse schilder Jan Garemin gemaakt.

Oorspronkelijk hing er een schilderij van Herregoudts dat de Hemelvaart van Maria voorstelde (dit schilderij wordt nu bewaard in het Seminarie).

De lambrizeringen en de biechtstoelen zijn het werk van Brugse kunstenaars Jan van Gorp en Jacob Berger (1676-1685) en getuigen van een groot vakmanschap.

De panelen van de lambrizing worden door getorste halfzuilen gescheiden. De biechtstoelen zijn er ingewerkt. Over de ganse lengte van de lambrizing is een zitbank voorzien, die gedragen wordt door consoles versierd met grotesken. De preekstoel is ook bijzonder interessant. Schrijnwerker was Maarten Moenaert (zie Sint-Jakobskerk nr. 15). Een groep putti draagt de zeshoekige kuip, die versierd is met reliëfs, die o.m. de kerk symboliseren. Bovenop het klankbord zijn opnieuw putti aangebracht. Het koorgestoelte kwam in drie fasen tot stand. Het deel links en rechts van de koorafsluiting dateert uit 1640 en werd beeldhouwd door Jan Schockaert, Jaak Schapelinck en Joos Blomme. In 1664 gaf de confrerie Sacra opdracht aan Jaak Vande Vyvere om een koorbank te maken aan de noordkant tussen het bestaande koorgestoelte en de toegang tot de kamer van de kerkmeesters. Merk hier de afbeelding van de vier evangelisten op: Lucas (met stier), Mattheus (met engeltje), Marcus (met leeuw) en Johannes (met arend en kelk). De voorstelling van de evangelisten, die de vier evangeliën symboliseren, is een geliefkoosd thema van de Contrareformatie.

Het koorgestoelte, aan de kant van de sacristie, werd in 1700 geplaatst. Bovenaan prijkt het wapenschild van de schenker, de familie d'Hooghe. Helemaal achteraan in de kerk staat de zgn. dismeesterbank, waar na de kerkdienst broden werden uitgedeeld aan de armen. Vier panelen worden gescheiden door caryatiden. De panelen zelf zijn gesculpteerd met bladeren en ranken.

Wij vermelden ook nog het schilderij van Jean Baptiste Heregoud(d)ts dat het *Laatste Oordeel* voorstelt en zich boven de ingang bevindt. Het dateert uit 1625 en bedekt nagenoeg de gehele achterwand van de kerk. Het is qua oppervlakte (meer dan 100 m²) het grootste schilderij van Brugge. Daarnaast wordt de kerk aangekleed door meer dan 30 schilderijen van Lodewijk de Deyster, Jan Garemin, Jean-Baptiste van Meunikhove, alle van de zgn. Brugse School uit de 17de en 18de eeuw.

De kerk wordt verlicht door 17 koperen kroonluchters waarvan slechts het grote exemplaar centraal in de benedenkerk origineel is. De overige werden in 1887 gemaakt.

De marmeren vloer werd in 1784 gelegd. Een gedetailleerde beschrijving van het interieur van de Sint-Annakerk

zou een brochure op zich vergen. Wijzen we erop dat de aankleding van deze kerk een schoolvoorbeeld is van de barokkunst, die door lokale kunstenaars werd verwezenlijkt. Het unieke berust erin dat latere stijlen hier geen sporen hebben achtergelaten, zodat dit één van de meest stijlzuivere kerkinterieurs is van Brugge.

De Sint-Annakerk is beschermd als monument bij Koninklijk Besluit van 28 maart 1956.

Sint-Maartensplein, Sint-Walburgakerk

Openingstijden: van 11u tot 13u en van 17u tot 19u

De jezuïetenorde was de bouwheer bij uitstek van de stijl, die later als barok bestempeld wordt.

De in 1540 gestichte jezuïetenorde is vanaf 1570 in Brugge actief. In 1574 startten de Brugse jezuïeten met een college op het Sint-Jansplein (in het huis De Lekke, nu geïntegreerd in het Hemelsdale Instituut). Voor de eredienst maken ze in aanvang gebruik van de daar gelegen Sint-Janskerk. In 1585, na het Calvinistisch Bewind, kunnen ze een huis kopen aan het Sint-Maartensplein en pas in 1619 geven ze opdracht tot het bouwen van een kerk. Ontwerper is de Bruggeling Pieter Huyssens (1577–1637), jezuïetenbroeder en merkwaardig architect.

In samenwerking met François d'Aiguillon bouwde hij eveneens de Carolus Borromeuskerk in Antwerpen, de voornaamste barokkerk in de Nederlanden. Daarnaast bouwde hij samen met Jacobus Francaert de Brusselse jezuïetenkerk en de Begijnhofkerk in Mechelen. Hij is ook de ontwerper van de Saint-Loupkerk in Namen (1621) en de Sint-Pieterskerk in Gent (1629).

Zijn vrijgevochten karakter en zijn kunstenaarsaard bezorgden Huyssens meermaals moeilijkheden met de oversten van de Sociëteit Jezus en in het bijzonder met de Provinciale Overste P. de Montmorency, die Huyssens in 1633 definitief naar Brugge verbande.

De werken aan de Brugse jezuïetenkerk verliepen vrij traag en wegens financiële moeilijkheden werd de toren, die een variëteit was van deze van Carolus Borromeuskerk, nooit gerealiseerd. De kerk werd op 14 november 1642 plechtig ingewijd.

Als patroon werd de belangrijke jezuïetenheilige Franciscus Xaverius (1506–1552) gekozen, die behoorde tot de vroegste vrienden van Ignatius van Loyola en stierf op een missioneringsreis naar China.

Keizer Jozef II ontbond in 1773 de machtige jezuïetenorde en daardoor ging de Franciscus Xaveriuskerk over naar de Sint-Walburgaparochie (wiens kerk erg vervallen was). In de Franse tijd, tussen 1796–1801 fungeerde de kerk als *Temple de la loi* en in de loop van de 19de eeuw werd ze definitief de parochiekerk van Sint-Walburga.

De Sint-Walburgakerk is een zes traveeën lange transept-loze zuilenbasiliek overkluisd met kruisgewelven. De imposante voorgevel, opgebouwd uit natuursteen maar waar ook baksteen is toegepast, heeft een klassieke opbouw met vlakke pilasters van de kolossale orde en een imposant fronton (men verwijst dikwijls naar de Gesukerk in Rome als inspiratie). Door het gebruik van uitspringende lijsten, architraven en voluten komt die gevel echter zeer

dynamisch en bijna anti-klassiek over.

De binnenindeling van de kerk is af te lezen aan de voorgevel. Centraal zit een ingangsportaal waarboven een nis met het beeld van Sint-Franciscus-Xaverius. De zijgevels zijn grotendeels in baksteen opgetrokken en doorbroken door eenvoudige segmentboogvensters met natuurstenen omlijsting. De steunberen in volutevorm accentueren de traveeën van de middenbeuk.

De toren boven het koor is in natuursteen opgetrokken, maar bleef duidelijk onafgewerkt.

Het interieur van de kerk is er een van valse eenvoud. Een aandachtig bewonderen van de vele architecturale details maken duidelijk dat dit interieur zorgvuldig is ontworpen met de ambitie een sterke ruimtewerking te bekomen. Het is een driebeukige basiliek zonder transept. De brede middenbeuk wordt van de smallere zijbeuken gescheiden door Toscaanse zuilen met kapitelen, waarop scheibogen aanzetten. Tussen de scheibogen en de architraven komen rijke ornamenten voor. De overwelfing gebeurde door middel van kruisgewelven, hoewel Huyssens oorspronkelijk tongewelven met steekcapen had gewild. Die laatste overkluizingsvorm werd wegens de hoge kostprijs niet uitgevoerd.

Het kerkmeubilair is rijk en fraai, namen van de uitvoerders zijn bekend gebleven. Het waren meestal Antwerpse kunstenaars, die meermaals voor de jezuïetenorde hadden gewerkt. We vestigen de aandacht op het hoogaltaar, dat in 1643 werd vervaardigd door Jakob Cocx en Pieter Verbrugghe. Dit marmeren altaar werd betaald door Paul de Fontaine. Dezelfde Graaf de Fontaine, die ook het godshuis in de Zwarte Leertouwersstraat stichtte (zie nr. 18).

Het schilderij „de Verrijzenis van Christus” dateert uit 1783 en is het werk van de Bruggeling Jozef Suvée. Het beeld van de H. Walburga is pas in 1843 geplaatst. Het O.-L.-Vrouwaltaar is eveneens in marmer en werd vervaardigd door Pieter Verbrugghe in 1657. De twee barokke portaalangangen links en rechts van het altaar werden gelijktijdig ontworpen.

Het schilderij „de Kroning van O.-L.-Vrouw” is van Erasmus Quellinus. Het altaarstuk is met diverse beelden versierd. Het Sint-Rochus altaar is eveneens van Pieter Verbrugghe en werd pas in 1669 afgewerkt. Het is nagenoeg identiek aan het O.-L.-Vrouwaltaar. Het schilderij „Het visioen van Sint-Ignatius” is het werk van Jan Cassiers.

De kansel uit 1667–1670 werd vervaardigd door beeldhouwer Artus Quellinus de Jonge en de iconografie werd bepaald door Willem Hesius. De vrouwenfiguur die de preekstoel draagt, stelt het geloof voor. In de kuip worden de evangelisten afgebeeld. Het klankbord wordt door „musicerende engelen” als het ware gedragen. De dubbele trap heeft als trappalen hermenfiguren die de *welsprekendheid* (met opgeheven arm), *het gebed* (met wierookvat) en *de studie* (met boek en lamp) uitbeelden. Kwaliteiten die belangrijk zijn voor de predikanten en in casu de jezuïeten.

Typisch barok is ook de rijke marmeren communiebank die in 1696 door Hendrik Verbrugghe (zoon van Pieter) werd gebeeldhouwd (zijn monogram komt voor uiterst rechts). De iconografie heeft te maken met de Eucharistie en met de jezuïetenorde.

Het overige meubilair dateert meestal uit de 18de eeuw en ook meerdere schilderijen (waarvan veertien afkomstig van de Predikherenkerk) zijn 18de eeuws.

De Sint-Walburgakerk is de rijkste, zuiverste barokke realisatie in onze stad.

De ruimtelijk zeer stricte opbouw wordt ondersteund door de hoge lichtintensiteit in de kerk. Monumenten al-licht!

De Sint-Walburgakerk is beschermd als monument bij Koninklijk Besluit van 20 februari 1939.

In de onmiddellijke buurt van deze Sint-Walburgakerk is nog het voormalig jezuïetencollege en -klooster bewaard (Boomgaardstraat 1). Gezien de huidige bouwfysische toestand van de gebouwen was openstelling voor het publiek niet mogelijk op deze OMD. In de toekomst kan dat wellicht wel.

Volgens de Brugse historicus A. Duclos zou de residentie van de jezuïeten in 1595 en de schoolgebouwen in 1607 gebouwd zijn (A. Duclos, Bruges histoire et souvenirs, Brugge, 1910, p. 294). In 1773 werd het college door Jozef II afgeschaft. De gebouwen werden van 1836 gebruikt als Koninklijk Atheneum en in 1852 als middenschool. In 1865 werden daarvoor verschillende vleugels bijgebouwd in een historiserende stijl.

In het huidige complex zijn twee 17de eeuwse vleugels uitzonderlijk homogeen bewaard gebleven.

De gevel aan de Verversdijk kan bekeken worden, de huidige bepleistering werd in 1865 aangebracht, maar in de zijgevels ziet men nog goed "de barokke" kenmerken.

De bescherming als monument van dit unieke ensemble is aangevraagd.

Sint-Jakobsplein, Sint-Jakobskerk

Openingstijden: van 10u tot 11u15 en van 14u tot 18u

De Sint-Jakobskerk is een driebeukige basilikale kerk die in meerdere bouwfasen in haar huidige vorm tot stand is gekomen.

Alhoewel op deze OMD voornamelijk de 17de eeuwse aankleding van het interieur ons interesseert, is het toch belangrijk kort de historiek te schetsen.

Het benedengedeelte van de massieve bakstenen toren dateert uit de 13de eeuw en fungeerde toen als vieringtoren van een eenbeukige kruiskerk. Van deze oudste bouwperiode bleven getuigen bewaard in de noordelijke zijbeuk en in het koor aan die zijde, o.m. de vieringpijlers in Doornikse kalkzandsteen met kapitelen voorzien van een dubbele rij haken, verwijzend naar de laat-romaanse stijl. In de tweede helft van de 15de eeuw werd de kerk aanzienlijk uitgebreid aan de zuid- en westzijde, zodat een driebeukige kerk met drie koren tot stand kwam. Op het einde van de 17de eeuw tenslotte breidde men de kerk nogmaals uit met een aantal zijkapellen. De stenen kruisribgewelven die de beuken overkluizen werden in 1691-1692 aangebracht, waarschijnlijk verving men dan ook de spitsboogvensters door segmentboogvensters. In 1894-1895 werd de kerk grondig gerestaureerd naar het ontwerp van de toenmalige stadsarchitect Charles de Wulf. Sporen van die ingrijpende restauratie zijn nu nog zichtbaar. De kerk is momenteel opnieuw in restauratie. In het voorjaar 1993 werd ook het kerkhaantje hersteld en opnieuw verguld.

Als men de kerk bezoekt, wordt men getroffen door de rijkdom van het interieur en van de bewaarde kunstschaten.

De Sint-Jakobskerk was gelegen in het financiële en mercantiele centrum van de stad en werd veelvuldig door rijke mecenasen met kunstwerken begiftigd. De muren van de kerk zijn bekleed met witte en zwarte marmeren lambrizeringen die in 1693 werden aangebracht. Die lambrizing is opgesmukt met beeldhouwwerk en 13 schilderijen die scènes uit het leven van Christus en van de Heilige Jacobus de Meerdere voorstellen. Ze werden geschilderd door de Bruggeling Dominique Nollet (Brugge, omstreeks 1640 - Parijs 1736). Hij was conservator van de kunstverzameling van hertog Maximiliaan Emmanuel, keurvorst van Beieren, Gouverneur-Generaal van de Spaanse Nederlanden.

Opvallend is het wit- en zwartmarmeren doksaal, dat het koor afsluit. Het werd in 1628-1629 gemaakt door de Antwerpse beeldhouwer Jakob Cocx. Dit doksaal toont alle kenmerken van de barokstijl: zuilen, rondbogen,

Corinthische kapitelen, gebroken fronton, volutes, balusters.

In Brugse kerken zijn verscheidene barokke doksalen bewaard gebleven o.a. in de Sint-Annakerk (Hans van Mildert, 1626. Zie nr. 13), de Sint-Salvatorskathedraal (Jacob Berger en Artus Quellinus de Jonge, 1679) en de O.-L.-Vrouwekerk (1722). Deze van de kerk van O.-L.-Vrouw van de Potterie is eveneens van Jacob Cocx en dateert uit 1645. Cocx is ook de ontwerper van het monumentale hoofdaltaar in de Sint-Walburgakerk, dat geschonken werd door Graaf de Fontaine. Er bevindt zich ook werk van hem in de Sint-Annakerk (zie nr. 13), de Sint-Sebastiaansgilde en in de kunstcollectie van het O.C.M.W.

Wij vestigen de aandacht op de in eik gebeeldhouwde preekstoel (instrument bij uitstek van de Contrareformatie). Hij werd in 1689 aan de kerk geschonken door de burgemeester van het Vrije Jan Baptiste Cobrysse en wordt toegeschreven aan de Brugse beeldsnijder Bonaventura de Lannoy in samenwerking met timmerman Joos Vlaeminck. De iconografie is uiterst interessant. De voet van de preekstoel wordt gevormd door vier vrouwen-beelden die de toen gekende vier werelddelen, waar het evangelie werd verkondigd, personifiëren: Azië (een koningin met een scepter, een juwelenkistje en een dromedaris), Amerika (een vrouw met lang golvend haar, een krokodil en een pijlenkoker), Europa (rijk geklede vrouw met de hoorn des overvloeds en een stier met een krans rozen) en Afrika (een vrouw met een wierookvat en een nijlpaard). De kuip is eveneens rijk gesculpteerd. In de panelen worden het Jezuskind met de wereldbol, de H. Anna, Onze-Lieve-Vrouw en Sint-Janneke met het lam uitgebeeld. De panelen worden gescheiden door pilasters die een nis bevatten waarin putti steken. De twee trappalen zijn uitgewerkt als hermenfiguren, die *De Hoop* (met anker) en *De Liefde* (met hart) voorstellen. Drie barokke altaren sieren de kerkruimte. Het hoogaltaar is uiteraard het rijkst uitgewerkt. Het werd in 1665-1670 gehouwen in marmer door Cornelis Gailliaert. De typische getorste zuilen dragen een fronton, versierd met putti en het beeld van Sint-Jacob (hier voorgesteld als een pelgrim). In het altaar zit een schilderij van Jan van Boeckhorst (1605-1668) "De aanbidding van de drie koningen". Dit sierde oorspronkelijk het hoogaltaar van de predikherenkerk aan de gelijknamige rei. Het is duidelijk geïnspireerd op de werken van P.P. Rubens. Het noordelijk altaar in de kerk is gemaakt in hout met marmerbeschildering. In het fronton, dat bevat zit tussen de zuilen, zit het beeld van God de Vader als *Salvator Mundi*.

Het altaarschilderij stelt „Onze-Lieve-Vrouw van Smarten” als voorspreekster van de zielen in het vagevuur voor en werd door P. Bernaerdt in 1674 geschilderd.

Het barokke altaar rechts is eveneens van hout met marmerbeschildering. Het is toegewijd aan de H. Leonardus (hier fungerend als patroon van de Kuipers, meestal als patroon voor de gevangenen en geesteszieken). Het

schilderij stelt de H. Leonardus aanroepen door een koning, een vrouw, mannen en kinderen voor. Het is toegeschreven aan Jan Maes, een leerling van Jacob van Oost de Oude. Eveneens uit de 17de eeuw dateert het koorgestoelte dat in 1673-1674 naar een tekening van Cornelis Verhove door beeldhouwer Maarten Moenaert werd vervaardigd (Maarten Moenaert vinden we als beeldsnijder ook in de Sint-Annakerk). Opvallend zijn de getorste zuiltjes die met beeldhouwwerk zijn verfraaid.

In de kerk bevinden zich nog talrijke 17de eeuwse schilderijen van de hand van Jacob van Oost, Lambert Blendeff, Lucas Achtschelling en Lodewijk De Deyster. We vermelden nog twee belangrijke 17de eeuwse kunstwerken: nl. de twee hoge koperen kandelaars, versierd met ranken, bladeren en schelpen, die uit 1696 dateren en het grafgedenkteken van Kanunnik Florent Marissien (†1679) met het beeld van O.-L.-Vrouw van Smarten.

Overigens biedt de OMD ook nog de kans om de overige kunstwerken eens aandachtig te bekijken. Sint-Jakobskerk is bekend voor zijn funeraire kunst. De grafplaten dateren meestal uit de 15de en 16de eeuw.

Bij het verlaten van de kerk (via de Moerstraat) bekijken we nog het tochtportaal dat uit 1693 dateert. De buitenpoort zelf is op de makelaar 1691 gedateerd.

De Sint-Jakobskerk is beschermd als monument bij Koninklijk Besluit van 25 maart 1938.

Sint-Jakobsstraat 66, Hof van Miraumont

Openingstijden: van 10u tot 18u

Grenzend aan het Hof van Bladelin lag het Hof van Miraumont met ingang aan de Sint-Jakobsstraat. Het middeleeuwse pand werd in 1948 gesloopt met de bouw van het rustoord O.-L.-Vrouw Hemelvaart. Enkel het sierlijke ingangsgebouw dat dateert uit de tweede helft van de 17de eeuw is bewaard gebleven (mogelijks 1665). Het hof was eerst eigendom van Juan Gonsalès de Saldaigne, later van Jean Joseph Le Brun, heer van Miraumont.

Die omgeving van de stad was rijk aan grote herenhuizen: het hof de Gros (Sint-Jakobsstraat 68), het Hof Bladelin (Naaldenstraat 19) en het hof van Gistel (Naaldenstraat 7). De bouwheren kunnen meestal in verband gebracht worden met de Bourgondiërs, bij wie ze in dienst waren.

Het ingangsgebouw telt twee verdiepingen en drie traveeën. De poort is in beschilderde blauwe hardsteen. De opening is afgedekt door een geblokte rondboog op pilasters en geflankeerd door twee Toscaanse halfzuilen op voetstukken die een zware kroonlijst dragen. Aan beide zijden bevindt zich een deur.

Aan de binnenzijde is het poortgebouw uitgewerkt als een met graatgewelven overkluide galerij met vier geblokte bogen op Toscaanse zuilen. De poort en de arcade zijn uitgevoerd in blauwe hardsteen uit Ecaussines (Henegouwen). Op verscheidene plaatsen zien we het steenhoudersmerk B. Dit teken is van meester-steenhouwer Jean Baudry (†1693).

Hetzelfde teken komt ook voor op deuromlijstingen Riddersstraat 14 en Verversdijk 15. In de 18de eeuw hanteert de familie Baudry nog hetzelfde steenhoudersmerk.

Deze tekens verwijzen naar een meester van een steenhoudersgroeve. Het zijn echte fabriekstekens, die hier niet aangebracht zijn met de bedoeling het loon te berekenen van de persoon die ze uit de groeve haalt, maar veeleer als eigendomsteken van het materiaal en het werk.

Vanaf de middeleeuwen leveren de steengroeven van Arquennes, Feluy en Ecaussinnes (gelegen tussen Nijvel en Zennik) bouw materiaal in Vlaanderen. De groeven zijn bekend voor blauwe hardsteen of *petit granit*. Het materiaal is zeer weerbestendig en schijnt ook te weerstaan aan de zure regen. Meestal werden alle onderdelen van poortomlijstingen (en in de 18de eeuw meestal volledige gevels) op maat geleverd en zorgden lokale steenhouders voor de plaatsing. De barokke poort van het voormalige Hof van

Miraumont kan stijlkritisch vergeleken worden met die aan woning Spinolarei 9, de toegang tot de Hof Arents, Dijver 16 en de gaanderij aan het Prinsenhof.

Snaggaardstraat 11, Spermalie (abdij Nieuw Jeruzalem)

Openingstijden: van 10u tot 12u en van 13u tot 18u

Net zoals de benedictessen van de Godelieveabdij van Gistel zochten de cisterciënzerinnen van Spermalie van Sijsele in de *beroerde tijden*, op het einde van de 16de eeuw, bescherming binnen de Brugse stadswallen. Op 26 augustus 1600 kunnen ze de refuge van de Duinen-abdij, het Goed ter Walle, in de Snaggaardstraat aankopen. In 1606 namen de zusters, die tot dan in het Hof van Caestre in de Garenmarkt verbleven er hun intrek. Onder het abbatiaat van de gefortuneerde Maria de Ramires, vanaf 1607, werden belangrijke verbouwingswerken uitgevoerd. Zoveel mogelijk bouw materiaal van de verwoeste abdij in Sijsele werd daarvoor naar Brugge vervoerd. In 1614 werd de eerste steen van de nieuwe abdij gelegd. De socio-economische omstandigheden werden slechter na de Vrede van Münster in 1648. De abdij beschikte niet meer over voldoende inkomsten om uitbreidingswerken te plannen. Onder de abdisen Louisa Trutia (1648–1652), Catharina Rugeley (1652–1662), Bernardine Veranneman (1663–1684) en Theresa Verveere was de financiële toestand vaak rampzalig, zodat slechts noodzakelijke herstellingswerken werden uitgevoerd. In die tijd groeide de abdij wel uit tot een druk bezocht bedevaartsoord ter ere van O.-L.-Vrouw van Spermalie (typisch fenomeen voor de 17de eeuw). In de tweede helft van de 18de eeuw werden belangrijke verfraaiingswerken uitgevoerd onder de abbatien van Maria-Theresia de Brabandere (1765–1786) en Theresia de Wapenaert (1786–1796).

De kerk van de Spermalieabdij ligt langs de Snaggaardstraat. Het is aangewezen eerste de straatgevel te bekijken. De bakstenen langsgewelfde kant, die aanzetten op een hoge gepleisterde plint. Uiterst links zit een kleine neogotische nis met Mariabeeld. Tussen het vijfde en zesde venster duiden een bouwnaad en een verschil in baksteensoort aan, dat het gebouw in twee fases werd opgetrokken. De daklijst rust op een kwartronde, bakstenen kooflijst, waaronder steigergaten steken. Het spitse zadeldak is bedekt met leien aan de straatkant en met gegolfde pannen aan de zijde van het pand. De oost- en westgevels zijn bakstenen tuitgevels.

De bouwcampagne situeert zich tussen 1623 en 1633. Via de ingang van de school, Snaggaardstraat 11, kan men de kerk en de pandgang bezoeken. De kerk heeft een onregelmatige rechthoekige plattegrond (dit mede door het

verloop van de rooilijn in de Snaggaardstraat) en is afgesloten door een driezijdig koor.

Twee rijen ronde, bepleisterde zuilen verdelen de kerkruimte in een brede middenbeuk en twee even hoge, smalle zijbeuken. De zware pijlers rusten op een achthoekig voetstuk met kwartrond profiel. Het kapiteel is onversierd en vormt de overgang van de ronde zuil naar de achthoekige dekplaat waarop de gordelbogen, de kruisribben en de scheibogen aanzetten. Veertien zuilen en vier halfzuilen dragen de korbogige kruisribgewelven van midden- en zijbeuken. De bakstenen ribben hebben een peerkraalprofiel en komen samen op een ronde sluitsteen versierd met een bloemmotief. De centrale sluitsteen van de vijfde travee is versierd met het wapenschild van Maria de Ramires. Smeedijzers trekken verstevigen het gewelf. Verschillende auteurs schrijven het ontwerp van de kerk toe aan de Kortrijkse meester-metselaar Persijn. Dit wordt niet door archivalische bronnen gestaafd.

De spitsboogvensters hebben ook aan de binnenzijde een dubbel afgeschuinde kant. Deze aan de zijde van de pandgang werden in de 19de eeuw gedicht. Het schaarse neogotische kerkmeubilair dat nu nog aanwezig is werd door J.B. Bethune ontworpen en uitgevoerd door de Brugse schrijnwerker Karel van Robays (1870). Op het altaar in het koor prijkt een copie van het beeld van O.-L.-Vrouw van Spermalie (het echte beeld bevindt zich in de kerk van het Begijnhof, zie nr. 1).

Vermeldenswaard is de kruisweg die in 1936 besteld werd aan S. Devriendt.

Tegen de noordzijde van de kerk is het vierzijdig pand gesitueerd, dat eveneens kan bezocht worden.

De zuidelijke pandgang die aan de kerk grenst, telt twaalf traveeën. De gewelfvakken zijn gevat tussen gordelbogen in natuursteen voorzien van peerkraalprofielen. De gordelbogen rusten op sober versierde kraagstenen. De oostelijke pandgang telt acht traveeën en is op identieke manier overwelfd.

Boven een gedichte deur naar de pandhof bevindt zich de bouwdatum 1637 en de initialen van abdis Maria de Ramires. De noordelijke pandgang telt dertien traveeën en is overkluist met graatgewelven op onversierde gordelbogen, rustend op sobere natuurstenen consoles. De vorm is verschillend van die in overige pandgangen. De overwelfing dateert uit 1772–1773, in vervanging van het 17de eeuws gewelf.

In de noordelijke pandgang bevindt zich de toegang tot de vroegere kapittelzaal (nu de huiskapel van de zusters). De verzorgde toegang tot de kapittelzaal heeft een natuurstenen rondbogige omlijsting met onregelmatige blokken en met op de sluitsteen een uitgehouwen banderol waarop de datum 1631 is geschilderd. Daaronder het wapenschild van de abdij. Zoals in de overige ruimtes van de noordvleugel bestaat de zoldering uit moer- en kinderbalken. De moerbalken rusten op natuurstenen consoles met hol-

en bolprofiel en met wapenschilden waarop de initialen van o.m. abdis Maria de Ramires voorkomen. In deze huiskapel zijn interessante neogotische kunstwerken opgesteld van o.m. Hendrik Pickery (ca. 1868). Indien het weer meevalt, kan de pandhof bezocht worden. Aan de buitengevels van de pandgang is goed merkbaar dat ze in de 19de eeuw met een bouwlaag werden verhoogd. De vensters en deuren zijn alle rondboogvormig, het glas in de ramen is vrij recent.

In de pandgang hebben enkel interessante 18de en 19de eeuwse meubels een plaats gevonden, evenals een kleine collectie 19de eeuws porselein. Vermeldenswaard is het schilderij dat „Abdis Maria de Ramires en de koorzusters geknield bij O.-L.-Vrouw" voorstelt. De schilder is niet bekend maar het werk dateert uit 1637. De abdis en de zusters dragen het cisterciënzerhabijt: een witte pij, keuvel en sluier en een zwarte kap. Maria de Ramires houdt in de rechterhand de abdisstaf met wapperend zweetdoekje vast. Het is een typisch werk voor de 17de eeuw en een van de weinige kunstwerken uit de voormalige abdij van Spermalie dat bewaard bleef.

De abdij van Spermalie werd in de Frans tijd (1796) zoals alle andere abdijen opgeheven. Pas in 1840 werden de gebouwen aangekocht door een nieuwe kloostergemeenschap „De zusters van de Kindsheid van Maria" gesticht door de bekende kanunnik Charles Carton (1802–1863) met het doel voor onderwijs te zorgen voor dove en blinde kinderen. De naam Spermalie werd door de nieuwe kloostergemeenschap overgenomen. De school is tot op vandaag vermaard in gans Vlaanderen en daarbuiten. Ze biedt onderwijs voor 120 kinderen met een visuele handicap en 260 kinderen met een auditieve handicap. Er zijn momenteel nog 30 kloostersusters in Brugge. De abdij en de kerk van Spermalie, waarvan de belangrijkste bouwfase zich in de eerste helft van de 17de eeuw situeert, hebben bescheiden afmetingen en vertonen geen *barokkenmerken*. De zusters opteerden, misschien uit heimwee naar hun verwoeste abdij in Sijslele, misschien uit financiële overwegingen, om nog in traditionele laatgotische architectuur te bouwen. De kerk van Spermalie is trouwens het laatste laatgotische kerkgebouw in Brugge.

De kerk van Spermalie is beschermd als monument bij Koninklijk Besluit van 10 december 1980.

Zwarte Leertouwersstraat 68–82, Godshuis de la Fontaine

Openingstijden: van 10u tot 12u en van 14u tot 18u

Graaf Paul – Bernard de Fontaine, afkomstig uit Lotharingen, was vanaf zijn jeugd als militair in dienst van de koning van Spanje. Daarnaast was hij vanaf 1637 tot aan zijn dood in 1643 grootbaljuw (ambtenaar die belast is met rechtspraak) van Brugge en het Brugse Vrije en superintendant van de gendarmerie in Vlaanderen. Volgens historicus A. Duclos zou De Fontaine Brugge in 1628 (tijdens de Frans-Hollandse oorlog) van een belegering gered hebben. Als in 1643 de Franse troepen, onder het bevel van Louis de Bourbon – prins van Condé, de Zuidelijke Nederlanden binnenvielen, was Paul-Bernard de Fontaine opperbevelhebber van de zgn. Spaanse tertio's. Tijdens de Slag van Rocroi op 19 mei 1643 liet de moedige graaf zich, niettegenstaande een heftige aanval van jicht, naar het slagveld brengen, waar hij tot driemaal toe de Franse prins van Condé kon terugslaan. Hij stierf in dit gevecht en werd later in een marmeren mausoleum in de kerk van de minderbroeders begraven. Die kerk verdween na de Franse Revolutie en bevond zich in het huidige Astridpark.

Graaf de Fontaine kennen wij ook als milde schenker van het marmeren hoofdaltaar van Jakob Cocx en Pieter Verbrugghe in de Sint-Walburgakerk (zie nr. 14).

In 1636 stichtte hij samen met zijn vrouw Anna de Ragicourt een godshuis voor twaalf arme soldaten, of twaalf arme Bruggelingen. Als bouwplaats werd een stuk grond met een bestaande woning gekozen: *een heester ofte plaetse van lande mette huysinghe daer binnen staende midtsgaders vijf steene huusen metter lande daertoe behoorende, staende binnen de voorseyde stede aan de noordtsijde van de straete ten Hoye voorhoofdende metten zuidtende aen de voornoemde strate, en streckende noordtwaert tot tegen den muur van voorgaenden heester, uitcommende met de huusen er achter, met eene poort jehens over den muer vanden clooster van de Freren Mineuren, endè voorts met eenen langhen thuynmuur ende poortkin oock uytcommende in de Zwarte Leertouwersstraete, zulke vormen ende manieren als de voorseyde partie jehens woordelick ghestaen ende ghelegen es, groot ongeveer 100 roeden, ghereserveert de jonge kweekbomen, de hagen ende vruchten, het goed afgeleveerd zuyver van lasten ende renten* (SAB, Map Kleine Godshuizen: de Fontaine – verkoopakte).

Boven de ingang tot de binnentuin bevindt zich een steen

met Latijns inschrift, dat herinnert aan de stichting en met het wapen van de Fontaine: „D.O.M./ IN USUM DUODECIM PAUPERUM MILITUM ET SI/ NON REPERIANTUR CIVIUM CIVITATES BRUGENSIS/ ILLUSTRIS D.S.P.B. COMES DE FONTAINE IN BELGICA/ MILITIAE SUPERINTENDENS ET DA. ANNA DE RAGICOURT IPSIUS CONIUX CHARISSIMA DEDICAVERTUNT (Aan God De Beste, De Grootste/ ten gebruike van twaalf arme soldaten en indien/ ze niet gevonden worden ten gebruike van de burgers van de Stad Brugge/ hebben opgedragen de doorluchtige Heer Paulus Bernardus Graaf de Fontaine in België/ opperbevelhebber van de krijgsmacht en vrouw Anna de Ragicourt zijn zeer geliefde echtgenote).

Het is aangewezen eerst de gevel aan de Schaarstraat te bekijken. Van de gevelverdeling kan de oorspronkelijke indeling nog afgelezen worden. Vijf rechthoekige gedeelde vensters op de benedenverdieping, tien op de eerste verdieping en vijf dakkapellen dienden voor de verlichting van de tien eenkamerwoningen. Pas in 1961 werd het oorspronkelijke interieur op een zeer onoordeelkundige manier weggebroken. De vijf kamers op de begane grond en de verdieping hadden gewelven die steunden op overhoekse balken en aan de kant van de tuin lag een gemeenschappelijke gang. Inwendig bleven in de straatvleugel geen oude elementen bewaard. Gelukkig bleef de kapel en de twee eenlaagshuisjes die deze flankeren wel bewaard. De bidkapel is in haar eenvoud een juweeltje van barokarchitectuur. De voorgevel is een getande tuitgevel met schouderstukken. De kapel is momenteel erg verwaarloosd. Restauratieplannen zijn in opmaak.

De kapelruimte is overkluisd met twee graatgewelven. De vloer bestaat uit witte en zwarte natuurstenen tegels. Het altaar is afgedekt met een massieve natuurstenen altaarsteen. Merk ook de beeldnis op, met sierlijke sokkel. Op een arduinen steen is een Latijnse tekst ingehouwen die over de stichting vertelt.

In de kapel hing vroeger een houten bord met beschilderde letters met de regels waaraan de bewoners van het godshuis zich moesten houden. Dit bord wordt nu bewaard in de kunstcollectie van het O.C.M.W. De tekst leert ons een en ander over de leefgewoonten van een (arme) stadsbewoner. Ook de invloed van de Contrareformatie is in de tekst merkbaar. Zo moesten de bewoners goede katholieken zijn en zeker nooit schuldig zijn geweest aan enige dwaling. Ze moesten minstens eenmaal per jaar biechten en ter communie gaan. Een opziener van het godshuis werd jaarlijks onder de bewoners gekozen. Die persoon moest voor de goede gang van zaken zorgen. Iedereen was zelf verantwoordelijk voor het onderhoud van zijn woning. Bed, tafel en stoel bleven steeds in de kamer en waren onvervreemdbaar.

Het was bovendien ten strengste verboden om een herberg in te richten in het godshuis of sterke drank of bier te schenken aan bezoekers. De buitendeur van het godshuis

was open tussen vijf uur 's morgens en halfnegen 's avonds. De portier moest iedere avond controleren of nergens brandgevaar dreigde. Daarnaast moest uiteraard voor het zieleheil van de stichters worden gebeden.

Momenteel wordt het godshuis bewoond door vijf vrouwen en één man. De twee kleine huisjes naast de kapel, die eveneens in slechte staat verkeren, staan leeg.

Het godshuis is beschermd als monument bij Koninklijk Besluit van 9 juli 1974.

Bouwkundige termen

architraaf:

hoofdbalk, en dragend deel van een hoofdgewel in de klassieke architectuur

Corinthisch:

derde klassieke orde, waarbij de kapitelen van zuilen of pilasters versierd zijn met acanthusbladeren

dakruiter:

een meestal houten torentje dat op de nok van het dak staat

gordelboog:

boog die loodrecht op de lengteas van de gewelfvlakken staat en deze steunt en scheidt in traveeën

graatgewelf:

gewelf waarvan de scheipen elkaar ontmoeten op een smalle graat

hoofdgewel:

breed, horizontaal lijstwerk bestaande uit een architraaf, een fries en een kroonlijst

kooflijst:

lijst met een gebogen vlak, die de overgang vormt van een deel (dakrand, plafond) naar een dragende muur

korfboog:

boog in de vorm van een liggende ellips

kruisgewelf of kruisribgewelf:

gewelf, dat ontstaat door interpenetratie van twee halve cilindervlakken waardoor boven een vierhoekige plattegrond snijdinglijnen ontstaan die elkaar in het middelpunt ontmoeten; de snijdinglijnen kunnen uit ribben bestaan waarop de kappen steunen

muizetandlijst:

bakstenen lijst bestaande uit een laag koppen die onder een hoek van 45 graden gemetseld zijn, zodat een reeks spitse tanden ontstaan

negblok:

natuurstenen blok, typisch voor baksteenarchitectuur, aangebracht ter verlevendiging van deur- en vensteropeningen

oculus:

klein, rond licht

peerkraalprofiel:

gotisch profiel van peervormige doorsnede

pilaster:

uitspringende muurpijler, volgens de klassieke orde voorzien van voetstuk, schacht en kapiteel

spitsboog:

boog gevormd door twee elkaar snijdende bogen met gelijke straal

steunbeer:

massieve, plaatselijke verzwaring van muurwerk om dit te versterken en om de druk van gewelven, luchtbogen of gebinte te weerstaan

travee:

indeling van de ruimte van een kerkgebouw die overeenkomt met één gewelfvlak, of van een gevelvlak volgens de ordonnantie van gevelopeningen

tuitgevel:

puntgevel, waarbij de top eindigt in een smalle rechthoekige hals

vlechtingen:

metseiwijze waarbij loodrecht op de schuine zijanten van een bakstenen puntgevel wigvormige stukken (van vier tot acht lagen) in de horizontale laging zijn ingemetseld, ter versteviging van het verband

volute:

spiraalvormige versiering van Ionische en Corinthische kapitelen. Krul voor vleugel- of aanzetstukken aan gevels, deur- en vensteromlijstingen

waterlijst:

lijst met een hellend bovenvlak waarlangs het hemelwater afvloeit

Zie verder: E.J. Haslinghuis, *Bouwkundige termen. Verklarend woordenboek der Westerse architectuurgeschiedenis*, Utrecht-Antwerpen, 1986.

Voor verdere lectuur

B. Beernaert e.a., *Brugse Gevelgids*, Brugge, 1982

B. Beernaert, *De Sint-Godelieveabdij. Monumentenbeschrijving en bouwgeschiedenis*, in: *De St-Godelieveabdij te Brugge*, Brugge, 1984, pp. 65-101

A. Dewitte en A. Viaene, *De lamentatie van Zeghere van Male. Brugge na de opstand tegen Spanje 1590*, Brugge, 1977

J.-P. Esther, *Monumentenbeschrijving en bouwgeschiedenis van de Blindekenskapel*, in: *Van Blindekens naar de Potterie*, Brugge, 1980, pp. 29-49

J.-P. Esther, *De bouwgeschiedenis van de abdij Nieuw Jeruzalem in Brugge in de zeventiende en achttiende eeuw*, in: *800 jaar Spermalie* (tentoonstellingscatalogus), Brugge, 1986, pp. 67-96

L. Goosen, *Van Afra tot de Zevenlappers. Heiligen in religie en kunsten*, Nijmegen, 1992

E. Trips, *Café Vlissinghe. Een eeuwenoude Brugse herberg. Geschiedenis en Anecdotes 1515-1985*, Brugge, 1986

J.A. Van Houtte, *De geschiedenis van Brugge*, Tielt - Bussem, 1982

J. van Laarhoven, *De beeldtaal van de Christelijke Kunst. Geschiedenis van de iconografie*, Nijmegen, 1992

V. Vermeersch, *Brugges Kunstbezit*, dl. I, Brugge-Utrecht, 1969

V. Vermeersch, *Brugges Kunstbezit*, dl. II, Brugge, 1973

V. Vermeersch, *Brugge. Duizend jaar kunst van Karolinsch tot neogotisch 875-1875*, Antwerpen, 1981

F. Vromman, *Kunstwerken in Brugse Kerken en Kapellen*, Brugge, 1986

Belangrijke wenken

Op deze vijfde Open Monumentendag (OMD) maakt de bezoeker zelf een keuze uit de opengestelde monumenten. Er is geen circuit uitgestippeld.

Op de meeste plaatsen zullen gespecialiseerde gidsen bijkomende informatie verstrekken. Ieder vrij toegankelijk monument is bevestigd met de Europese Monumentenvlag en aldus herkenbaar.

Op het in deze brochure opgenomen stadsplannetje zijn de opengestelde 17de eeuwse gebouwen aangeduid.

1. Centraal Informatiepunt

Allerlei informatie over de Open Monumentendag in Brugge kan verkregen worden op:

- de Dienst voor Monumentenzorg en Stadsvernieuwing, Oostmeers 17, 8000 Brugge (voor 12 september) tel. 050/44 85 82;
- de Dienst voor Toerisme op de Burg (op 12 september) van 9u45 tot 18u op de speciale infostand tel. 050/44 86 13.

2. Begeleiding in de opengestelde gebouwen

In nagenoeg alle opengestelde gebouwen zullen de bezoekers gidsbeurten kunnen volgen. Naast medewerkers van de Dienst voor Monumentenzorg en Stadsvernieuwing en van het Stadsarchief zullen gespecialiseerde gidsen daarvoor instaan.

3. OMD-jongerenproject

Zoals vorig jaar werden ook in 1993 Brugse jongeren actief betrokken bij de voorbereiding van de Open Monumentendag. Vanaf maart werden lezingen georganiseerd door specialisten in de geschiedenis en kunstgeschiedenis van de 17de eeuw (J.-P. Esther, M. Jacobs, J.L. Meulemeester, M. Ryckaert, J. van Cleven, R. Vermeir) en 17de eeuwse gebouwen bezocht. Onder het toezicht van een enthousiaste groep begeleiders werd ook gestart met een gevelinventaris van 17de eeuwse gevels, volgens de historische verdeling in zestendelen. Muziek kreeg dit jaar ook speciale aandacht. Op 12 september zullen de resultaten van deze activiteiten naar buiten gebracht worden.

4. Busvervoer - Monumentenbus

De Lijn legt een speciale Monumentenbus in, zodat de verplaatsing tussen de verschillende monumenten met het openbaar vervoer mogelijk is. Een ticket met het openbaar vervoer kost 50 fr en kan de hele dag worden gebruikt. Een bus vertrekt om het uur. De laatste bus vertrekt om 18u. Het uurrooster is beschikbaar op de bus.

Deze monumentenbus biedt de mogelijkheid de monumenten op Brugs grondgebied opengesteld op initiatief van het Provinciebestuur van West-Vlaanderen te bezoeken, met name :

- de Sint-Salvatorskathedraal
- het Provinciaal Hof op de Markt
- de schouw van het Brugse Vrije op de Burg
- het Bisschoppelijk Seminarie aan de Potterierei (de 17de eeuwse Duinenabdij)
- het Kasteel van Tillegem

Ook in deze monumenten zorgen gidsen voor begeleiding.

Deze gids is samengesteld door de Stad Brugge, Dienst
voor Monumentenzorg en Stadsvernieuwing
(Brigitte Beernaert)

Verantwoordelijke uitgever : F. Devriese, Stadssecretaris.